POLSKI FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

REGION FADN 795 MAZOWSZE I PODLASIE

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2017

Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Izabela Cholewa
mgr inż. Katarzyna Kambo

Warszawa 2017

Redakcja techniczna
Grażyna Nachtman
Rafał Tarasiuk

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-666-3

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne 7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN 8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795) 8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN 9
2. Analiza Wyników Standardowych 10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych 10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych 10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych 13
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej 34
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej 34
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej 36
Wnioski 56

Spis wykresów

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie ... 8
Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN ... 9
Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych ... 10
Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU) ... 11
Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU) ... 12
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych ... 13
Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych ... 14
Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych ... 14
Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 15
Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych ... 16
Wykres 2.1-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych ... 17
Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych ... 17
Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 18
Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych ... 19
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych ... 19
Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych ... 20
Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych ... 21
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 22
Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 23
Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych ... 23
Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych ... 24
Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych ... 25
Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych ... 25
Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych ... 26
Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych ... 27
Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych ... 28
Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ... 29
Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych ... 29
Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 30
Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 31
Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 32
Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych ... 32
Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych ... 33
Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej ... 34
Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU) ... 35

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU) 35
Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej 36
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej 37
Wykres 2.2-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej 38
Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 38
Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej 39
Wykres 2.2-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej 39
Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej 40
Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 41
Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej 42
Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej 42
Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej 43
Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej 44
Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 45
Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 45
Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej 46
Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej 47
Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej 48
Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej 48
Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej 49
Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej 50
Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej 51
Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej 51
Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej 52
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 52
Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 53
Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 54
Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej 54
Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej 55

Wykaz skrótów

AWU	–	jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	–	Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	–	gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	–	Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	–	Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	–	europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	–	Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	–	oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro".
euro	–	jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	–	Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	–	Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	–	jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	–	Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	–	Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	–	Komisja Europejska.
LFA	–	obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang Less Favoured Areas).
LU	–	jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	–	działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	–	System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	–	Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	–	Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	–	ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	–	użytki rolne.
WTGR	–	Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	–	Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych[1].

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2015. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Mazowsze i Podlasie[2], w analizowanym roku obejmowało 332 564 gospodarstwa. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007"[3], stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2015 r. w regionie Mazowsze i Podlasie.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że typ rolniczy zwierzęta ziarnożerne obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Mazowsze i Podlasie, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw, wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

[1] Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2015 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017.

[2] Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

[3] Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007" dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007" dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 795 oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych[4]: wielkości ekonomicznej[5] i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795)

Region ten charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN – ponad 45% gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 1.1-1). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (około 46% gospodarstw z tego regionu) oraz o typie krowy mleczne (20%). W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych (20% gospodarstw z tego regionu).

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

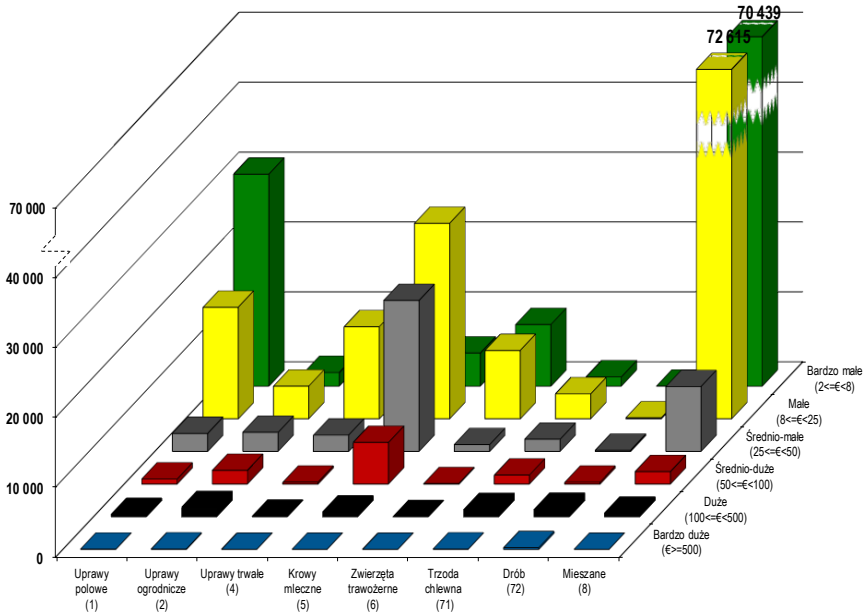

[4] Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

[5] Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

95% gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie znalazło się w klasach wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro (bardzo małe, małe, średnio-małe). W klasie gospodarstw największych (powyżej 500 tys. euro SO) znalazło się tylko 9 gospodarstw w próbie. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (rozdział 2.2) ta klasa gospodarstw została pominięta.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 48%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 20%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 93%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro (patrz: Wykres 1.2-1). Spośród badanych regionów Polskiego FADN najbardziej zbliżonymi parametrami do średniej krajowej charakteryzował się region Mazowsze i Podlasie.

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

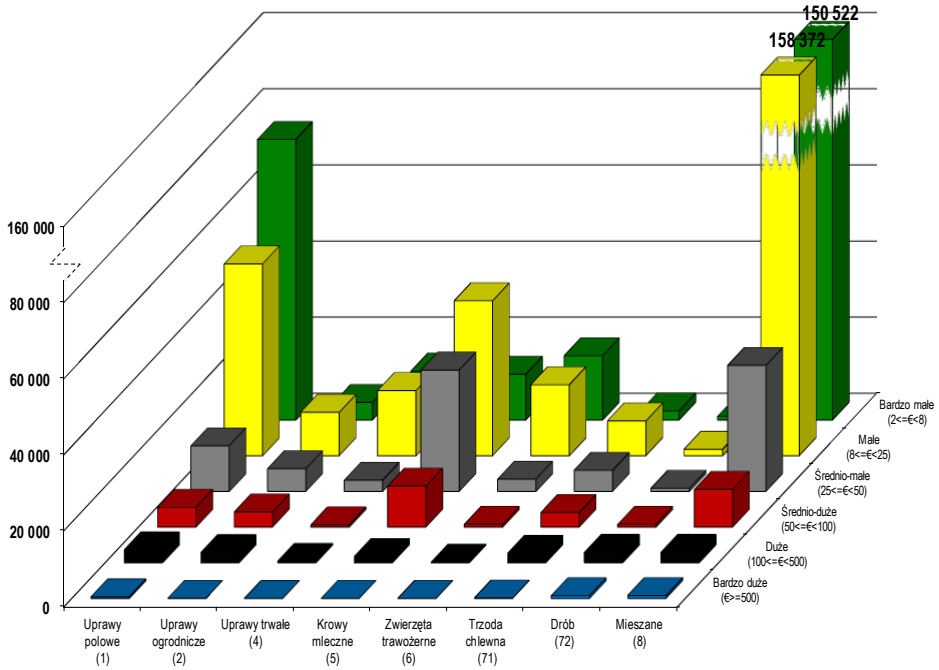

2. Analiza Wyników Standardowych

Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, pogłowia zwierząt, nakładów pracy oraz Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

Biorąc pod uwagę strukturę zasobów ziemi w poszczególnych typach rolniczych (patrz: Wykres 2.1-1) należy zauważyć, że w rozpatrywanym regionie najwięcej zasobów ziemi użytkowały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (odpowiednio 41,4% i 25,2%), a najmniej gospodarstwa specjalizujące się: w uprawach ogrodniczych (1,7%) oraz w chowie drobiu (1,5%).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

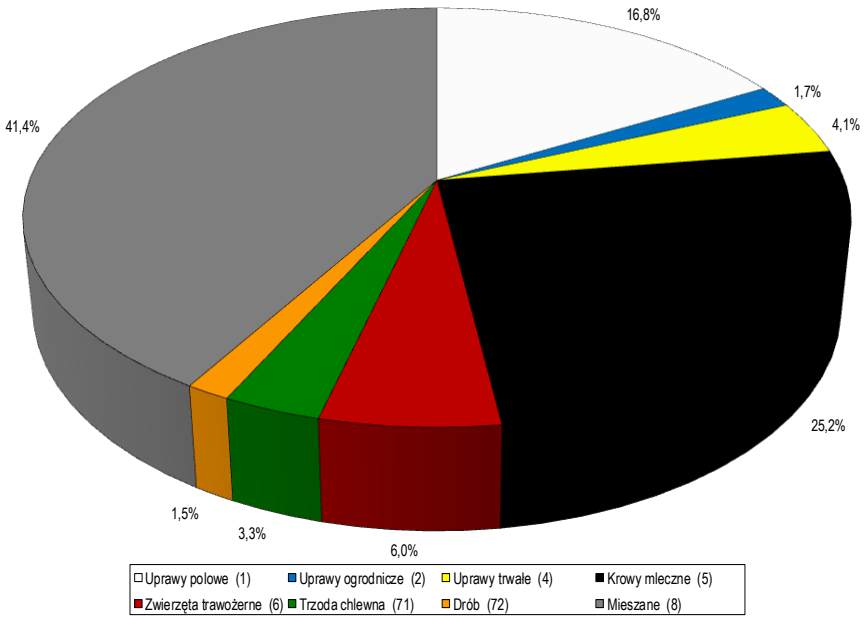

Rozkład pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazowany poprzez Wykres 2.1-2, wskazuje, iż 37,4% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych. Niewiele mniejsza część pogłowia (33,9%) była w posiadaniu gospodarstw mieszanych. Natomiast zwierzęta nie wystąpiły w typie uprawy trwałe, a w typie uprawy ogrodnicze ich udział to zaledwie 0,2%.

Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

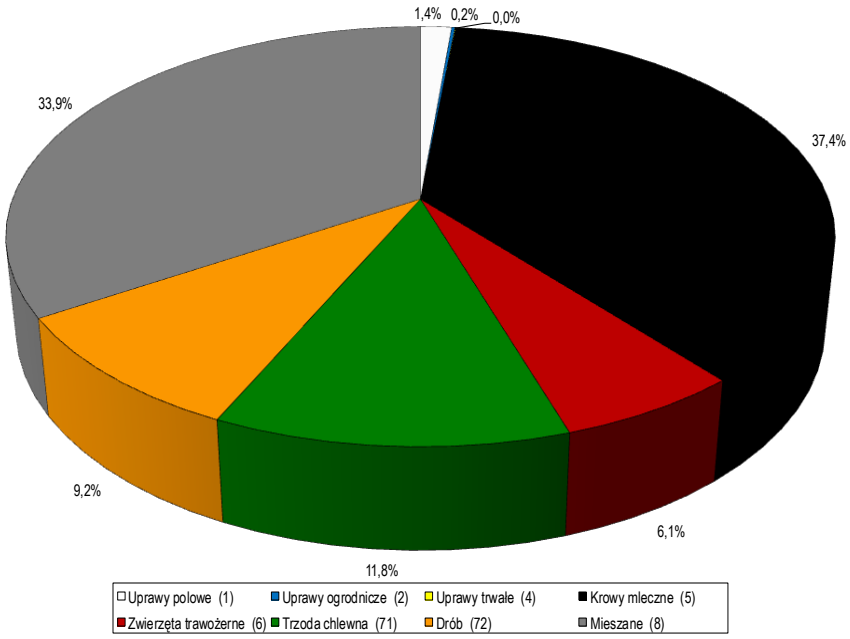

W przypadku typu rolniczego z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą znajdowało się ponad 43% osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 2.1-3). Można zaobserwować, iż gospodarstwa należące do typów rolniczych o większej specjalizacji, takie jak uprawy ogrodnicze, z racji bardzo niewielkiego udziału w liczbie gospodarstw w regionie, absorbowały znacznie mniej nakładów pracy (5,2%), mimo, że zazwyczaj wymagają dość dużego ich zaangażowania. Należy zauważyć, że w analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych regionów - odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne (ponad 20%). Wynikało to ze znacznego udziału gospodarstw mlecznych w ogólnej liczbie gospodarstw w rozpatrywanym regionie.

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

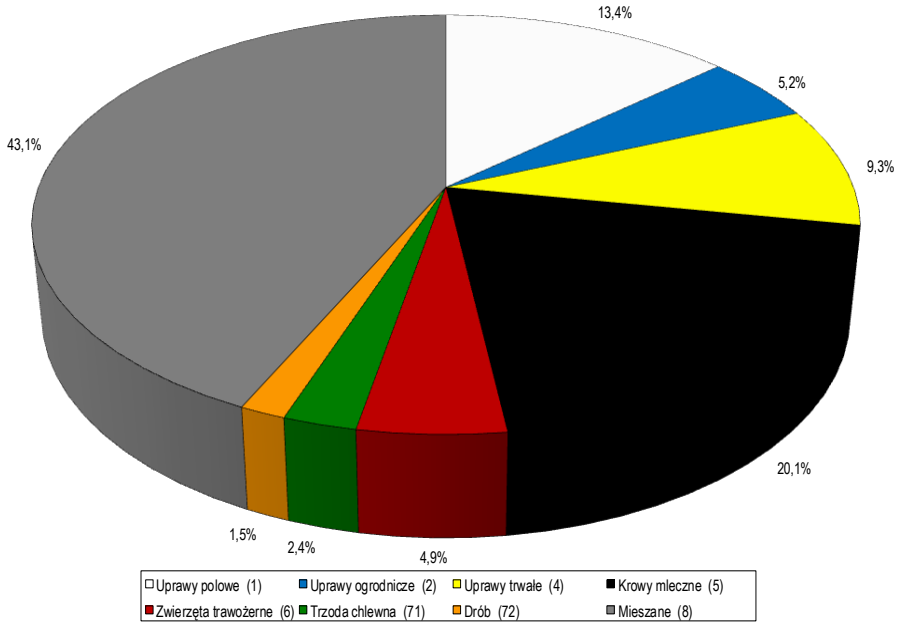

Najwyższy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO) miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 31%). Nieco niższy udział (ponad 27%) zaobserwowano w przypadku gospodarstw mlecznych. Gospodarstwa drobiarskie i trzodowe osiągnęły identyczny poziom odsetka (po 6,7%) w tworzeniu wartości Standardowej Produkcji badanej zbiorowości. Gospodarstwa o typach: uprawy ogrodnicze oraz uprawy polowe miały w miarę zbliżony udział w tworzeniu SO, który wyniósł odpowiednio 9,2% i 9,6%. Najniższy udział w generowaniu Standardowej Produkcji odnotowały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych – jedynie 3,6% (patrz: Wykres 2.1-4).

Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

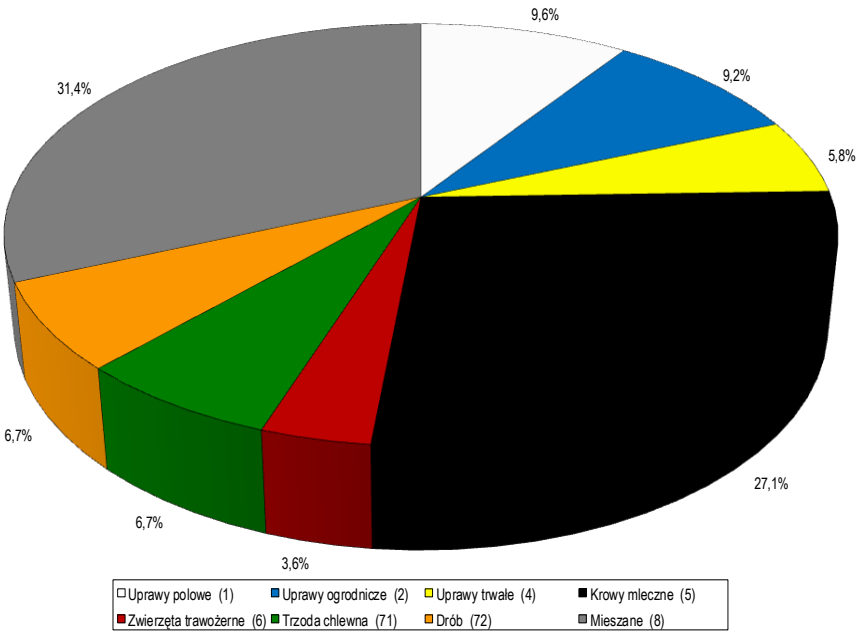

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach o profilu produkcyjnym związanym z chowem drobiu ponoszone były największe nakłady pracy. Co więcej, w gospodarstwach tych w najbardziej wyrównanym stopniu korzystano z pracy najemnej i własnej w porównaniu do pozostałych typów, gdzie podstawą była praca własna. Przy czym, o ile w gospodarstwach ogrodniczych i specjalizujących się w uprawach trwałych udział pracy najemnej wynosił odpowiednio 33% i 36%, to w pozostałych typach (zwierzęta trawożerne, mleczne, trzodowe, mieszane, uprawy polowe) – od 0,4% do 11%. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych rolnicy prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej. Jeszcze silniej zarysowało się to w przypadku gospodarstw w typie zwierzęta trawożerne (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

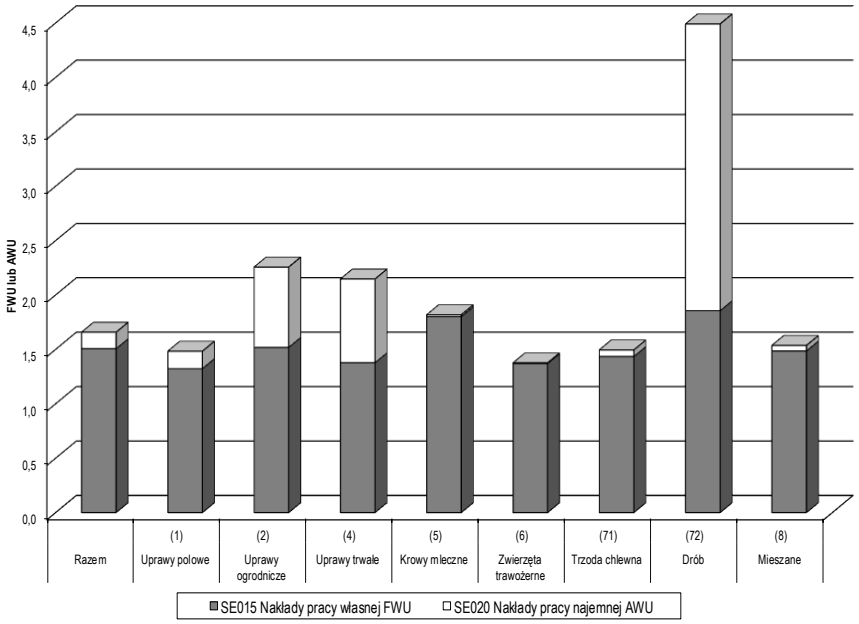

W rozpatrywanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona dość znacząco zwiększyła powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej (w granicach 25%) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych oraz trzodowe, najmniej - gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (7%). W przypadku tego ostatniego typu rolniczego dzieje się tak ze względu na konieczne do poniesienia wydatki inwestycyjne w tych gospodarstwach związane z ziemią. Podejmowanie inwestycji na ziemiach dodzierżawionych jest obarczone wysokim ryzykiem (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

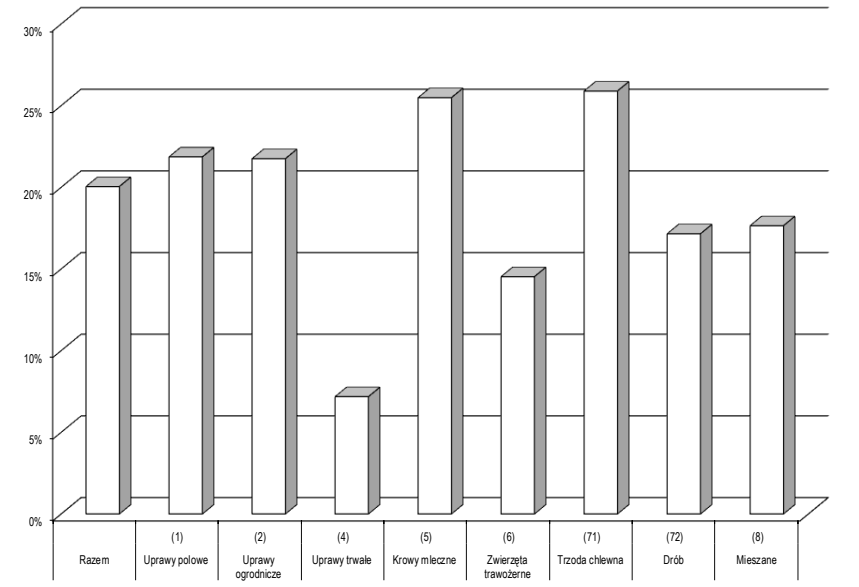

Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja w praktyce nie jest silnie uwarunkowana powierzchnią ziemi, jaką dysponują te gospodarstwa (patrz: Wykres 2.1-7). Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach ogrodniczych, co z kolei związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Niższą produktywnością niż średnia z pola obserwacji osiągnęły gospodarstwa z produkcją mieszaną, specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa mleczarskie.

Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

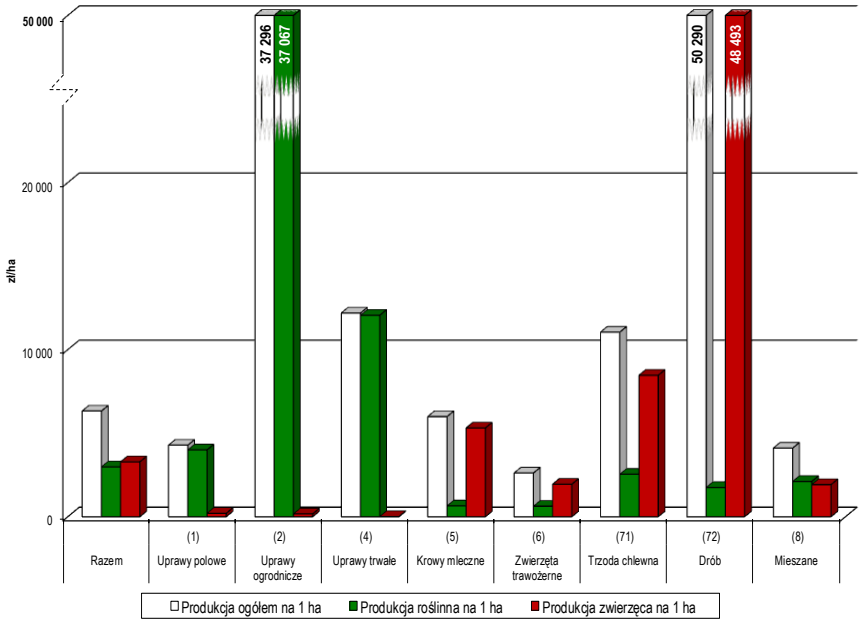

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały tylko z produkcji roślinnej. W przeważających liczebnie na Mazowszu i Podlasiu gospodarstwach w typie rolniczym mieszanym udział produkcji roślinnej osiągnął 52% produkcji ogółem. W typach 5, 6, 71 i 72 nastawionych na chów zwierząt produkcja zwierzęca stanowiła od 74% do 96% produkcji ogółem. We wszystkich obserwowanych typach rolniczych pozostała produkcja[6] była na niewielkim poziomie i stanowiła margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-8).

[6] Do pozostałej produkcji rolniczej (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

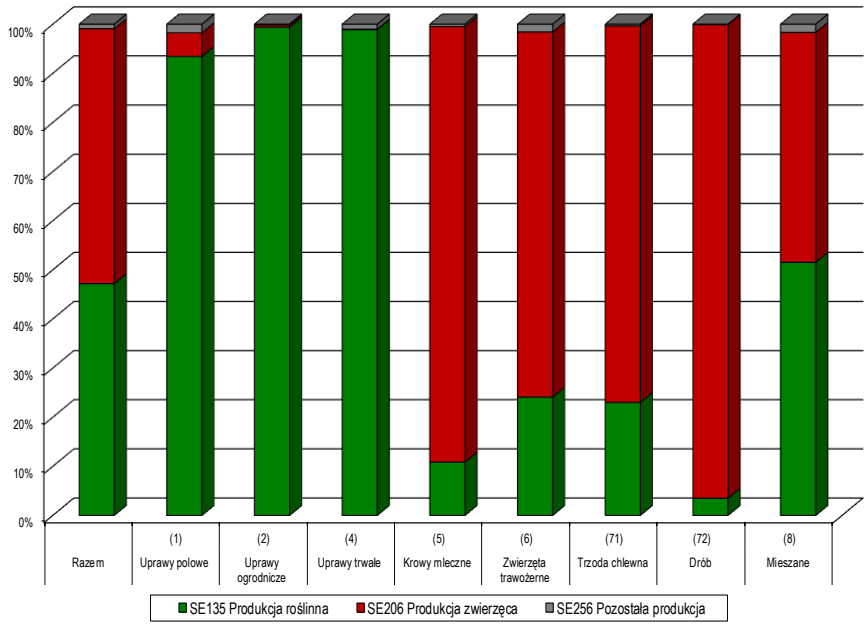

Wysokie zużycie wewnętrzne (od 13% do 22% produkcji ogółem) miało miejsce w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt o typach 5, 6, 71, a praktycznie znikome wystąpiło w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych. Prawidłowość tę wyjaśnia zużycie dużej ilości pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, co wpływa na zwiększenie zużycia wewnętrznego. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano również wysoki poziom zużycia wewnętrznego (22%). Jednak należy zauważyć, że są to gospodarstwa z dość dużym udziałem produkcji zwierzęcej.

Udział przekazań do gospodarstwa domowego w wartości produkcji ogółem kształtował się na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i nie przekroczył 2,5% produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-9). Największy udział tych przekazań zaobserwować można jednak w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (2,35%).

Wykres 2.1-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

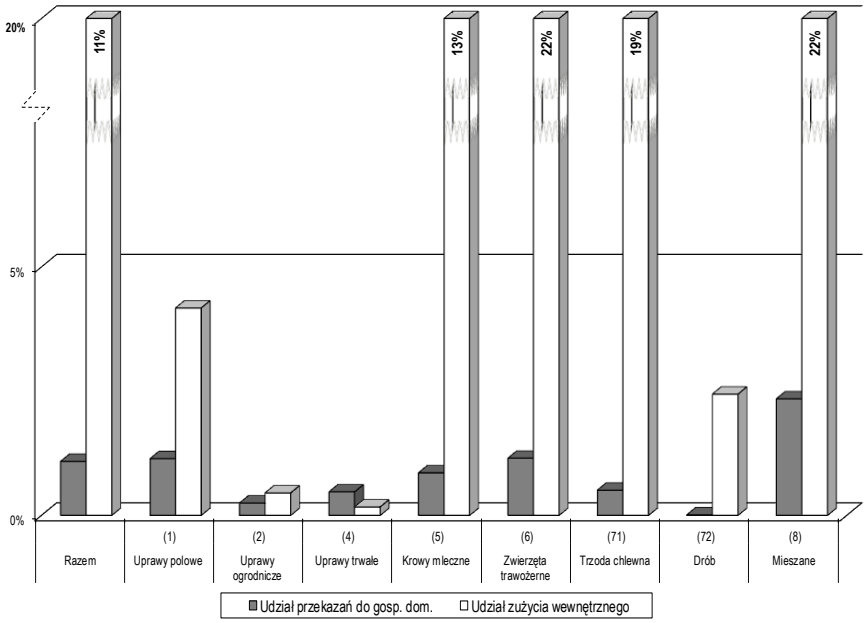

Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 – 8), najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (9 835 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 410 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ze względu na niskie pogłowie zwierząt lub jego brak, ma charakter losowy.

Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

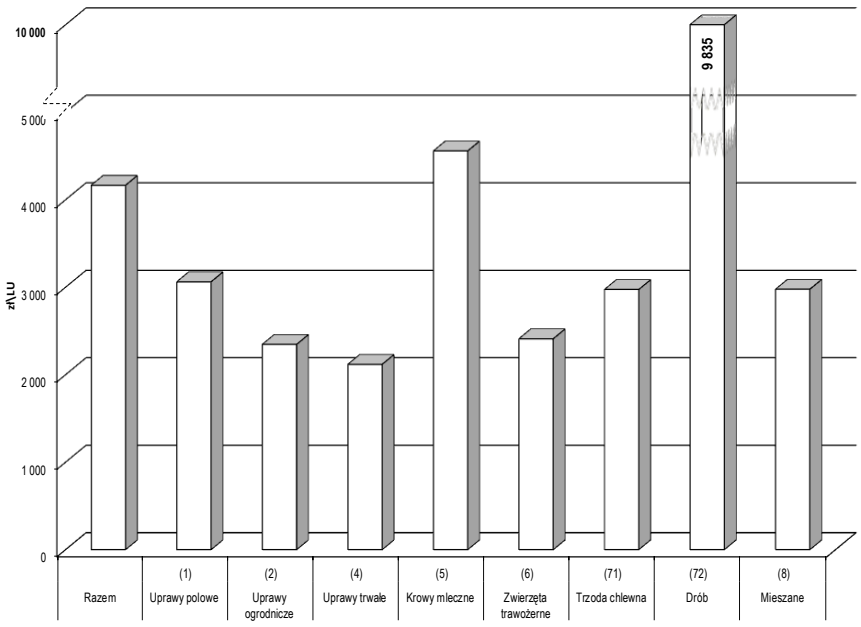

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu oraz na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w niektórych pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Dość wysoką intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych typach wytwarza produkcję przy minimalnym wykorzystaniu użytków rolnych. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych zbliżony był do średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Mazowsze i Podlasie.

Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

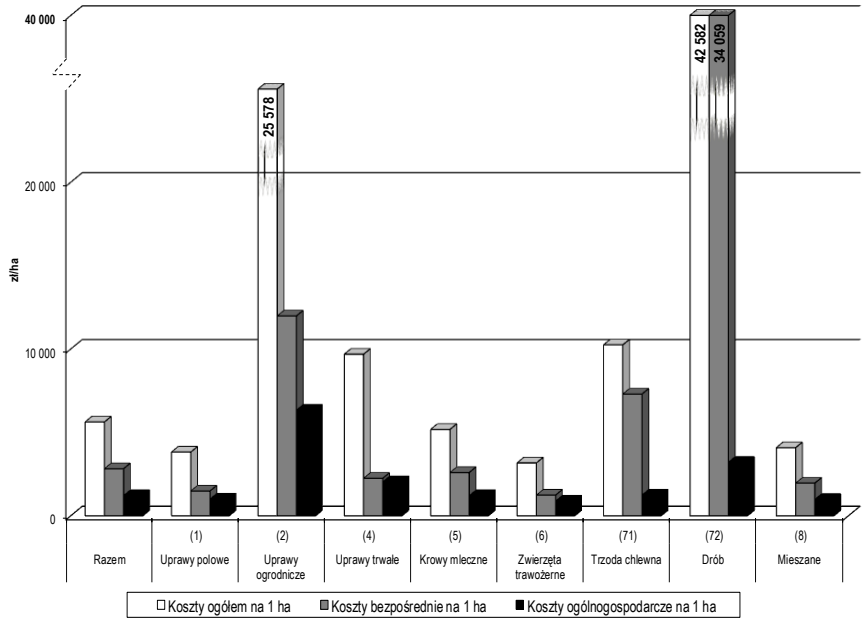

W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt, koszty bezpośrednie stanowiły w granicach połowy kosztów ogółem, jedynie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych – 71% w przypadku trzody chlewnej i 80% w przypadku drobiu. Wysoki udział kosztów bezpośrednich w gospodarstwach trzodowych i drobiarskich wiązał się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości. Udział kosztu amortyzacji był najwyższy w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (nasadzenia w sadach i plantacjach), a kosztów ogólnogospodarczych w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz tych nastawionych na chów trawożernych. Znacznym udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, a w szczególności typy 4 i 2. Wynikało to z faktu, że uprawy trwałe i ogrodnicze wymagają dużo nakładów pracy, co z kolei oznacza konieczność ponoszenia

relatywnie wyższych kosztów najmu. Relatywnie niski udział kosztów czynników zewnętrznych wyróżniał gospodarstwa nastawione na chów zwierząt (patrz: Wykres 2.1-12).

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

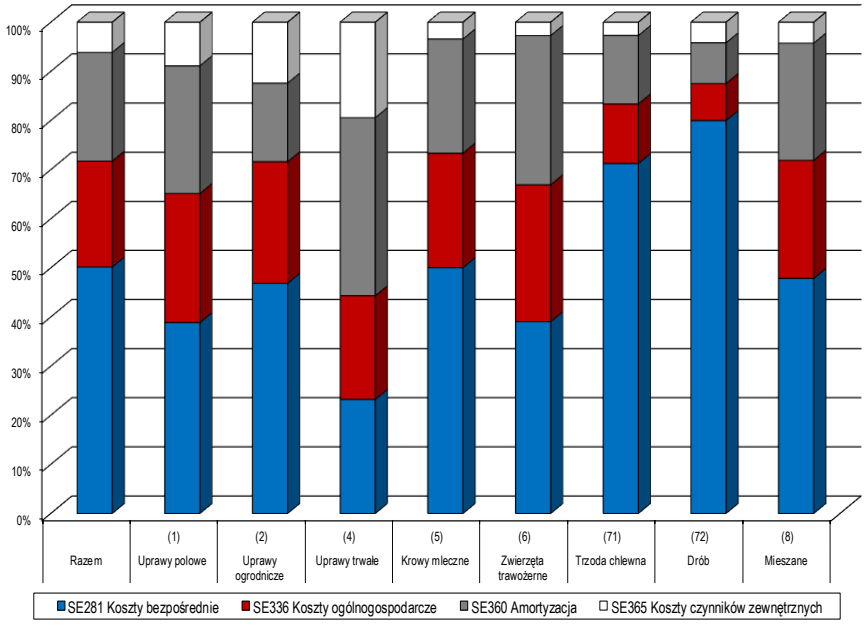

Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2015 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (typ 6). Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (typ 2) - 0,69. W przypadku pozostałych typów rolniczych na wytworzenie 1 zł produkcji ogółem trzeba było ponieść od 0,79 zł do 0,99 zł.

Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

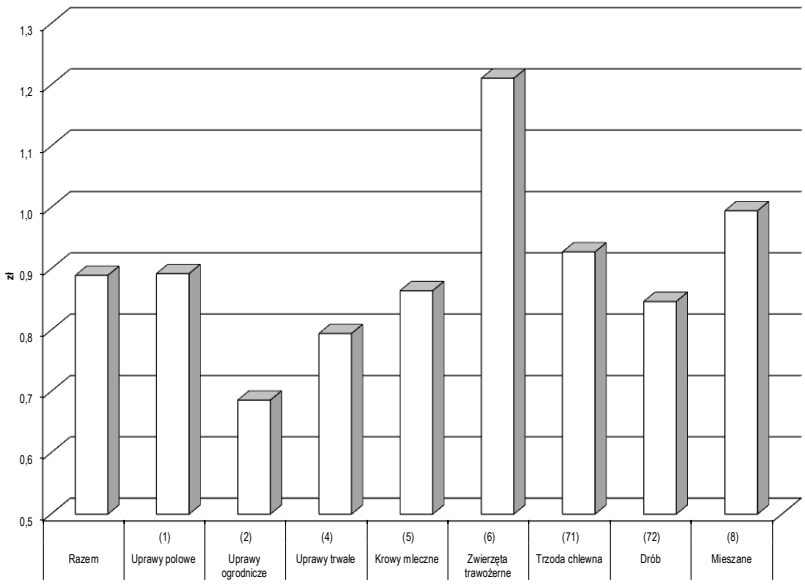

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu oraz trzody chlewnej stanowiły odpowiednio 68% i 66% wartości produkcji. W typach 6 i 8 koszty te oscylowały w granicach 47%, zaś w typie 5 – 43% wartości produkcji. W pozostałych trzech typach gospodarstw (specjalizujących się w produkcji roślinnej) relacja ta kształtowała się w przedziale od 18% do 35% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wśród kosztów bezpośrednich dominującą pozycją był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typy 5, 6, 71, 72), jak i w gospodarstwach mieszanych (z dość dużym udziałem produkcji zwierzęcej). Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej znaczące były: koszty nasion i sadzonek w gospodarstwach ogrodniczych, a także koszty środków ochrony roślin i nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz polowych (patrz: Wykres 2.1-15).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

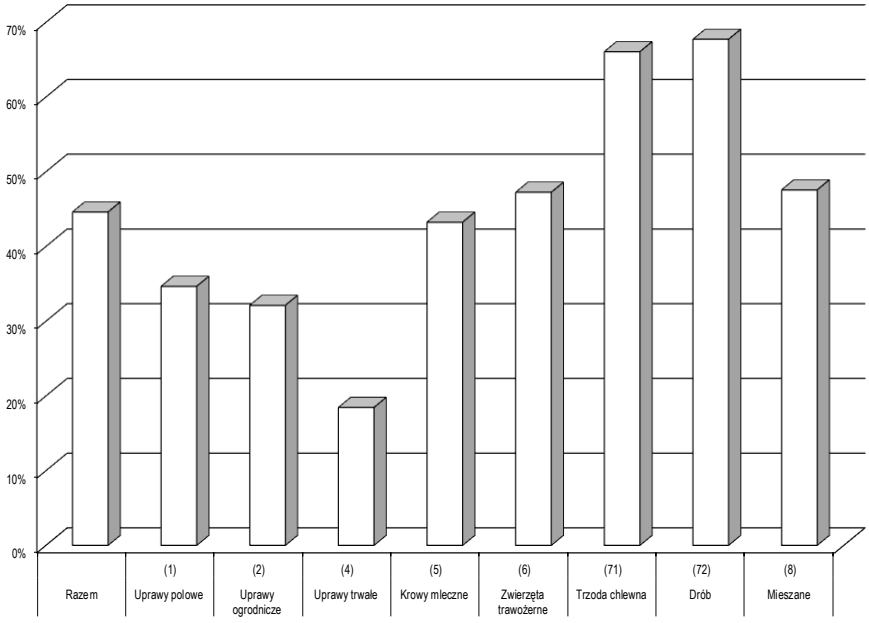

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

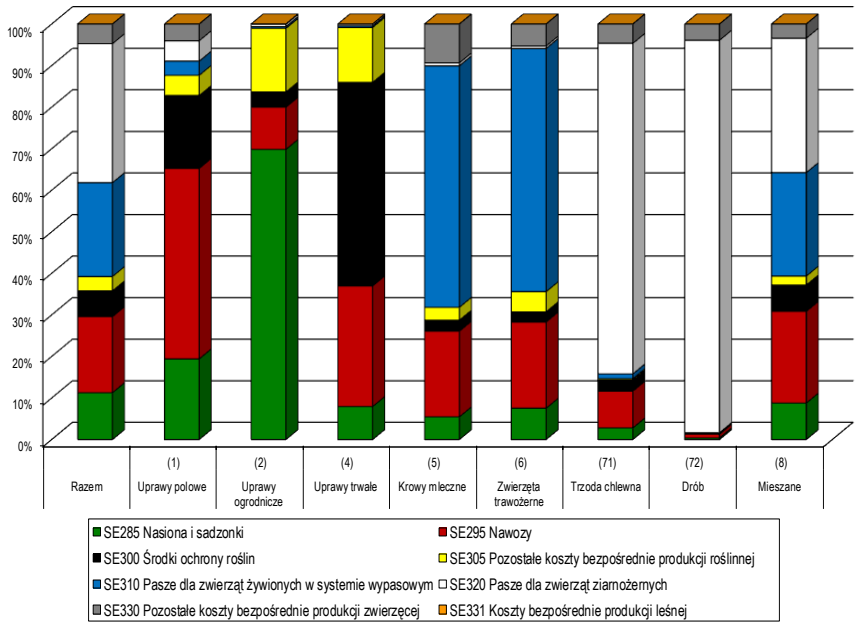

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw dość znacznie różniły się poziomem kosztu nasion, nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Najwyższe koszty zużytych nasion na 1 ha użytków rolnych ponoszone były przez gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (8 366 zł/ha). We wszystkich pozostałych typach rolniczych koszt ten zawierał się w przedziale od 93 zł/ha do 288 zł/ha. Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad dwukrotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie. Relatywnie wysokim poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe, a także uprawy trwałe i gospodarstwa trzodowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach utrzymujących głównie zwierzęta trawożerne.

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w szczególności w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

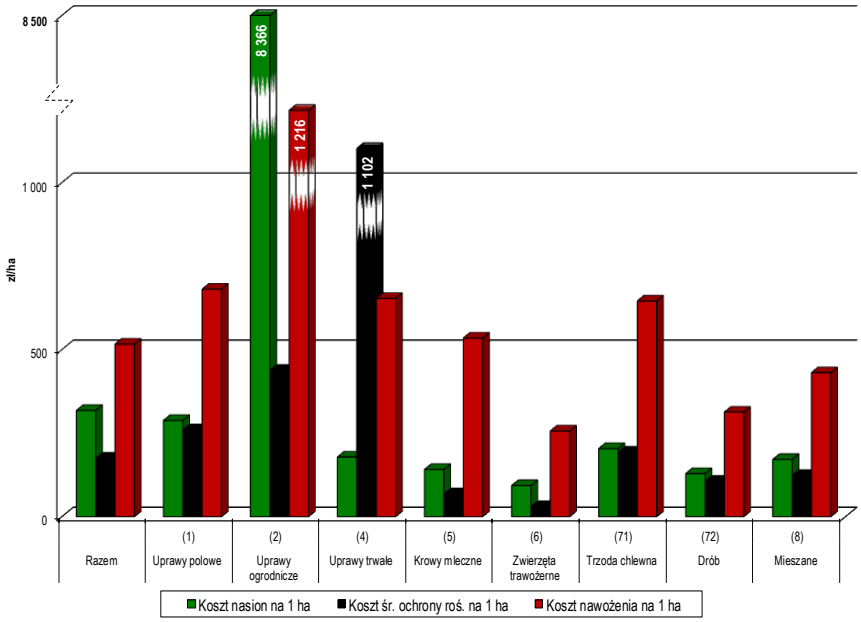

Podobnie jak w przypadku analizowanych kosztów nasion i nawożenia, koszty energii elektrycznej i paliw (przeliczonych na 1 ha użytków rolnych) w gospodarstwach ogrodniczych były kilkakrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co związane jest z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Bardzo wysokim poziomem kosztów energii elektrycznej i paliw charakteryzowały się również gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja również wymaga relatywnie dużo energii na ogrzanie budynków dla drobiu. Podwyższone koszty energii elektrycznej i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Nieco powyżej średniej w regionie ukształtowały się koszty w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej.

Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

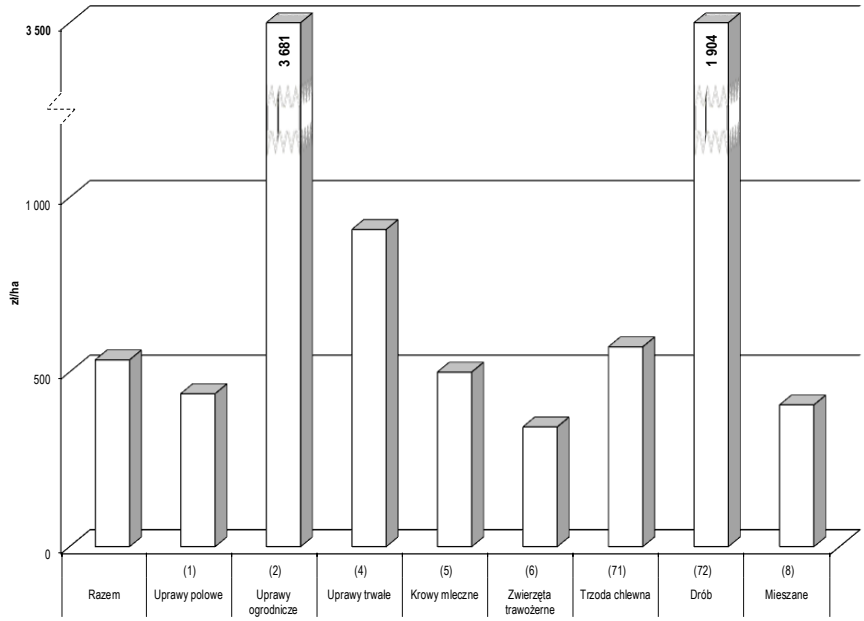

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych koszt amortyzacji stanowił 44% wartości dodanej brutto. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej oraz w gospodarstwach z mieszaną produkcją koszt ten stanowił 40% wartości dodanej brutto. W gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe udział amortyzacji wynosił 34%, a więc na poziomie charakterystycznym dla ogółu gospodarstw. Najniższym udziałem amortyzacji cechowały się gospodarstwa ogrodnicze (patrz: Wykres 2.1-18).

Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

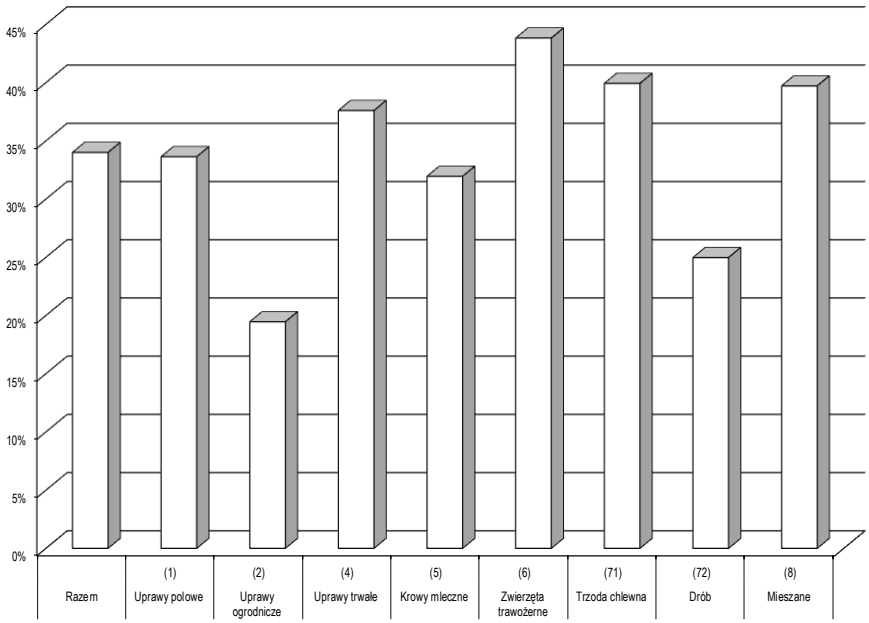

Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższym udziałem kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, zaraz za nimi uplasowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze. Natomiast najniższy udział wystąpił w gospodarstwach mlecznych oraz utrzymujących głównie zwierzęta trawożerne. Było to uwarunkowane wielkością obciążenia gospodarstw kosztem najmu siły roboczej, tzn. gospodarstwa ogrodnicze i gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych ponosiły najwyższy koszt z tytułu wynagrodzeń dla pracowników najemnych, w przeciwieństwie do gospodarstw utrzymujących głównie bydło, w których koszt najmu pracy był najniższy (patrz: Wykres 2.1-19).

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

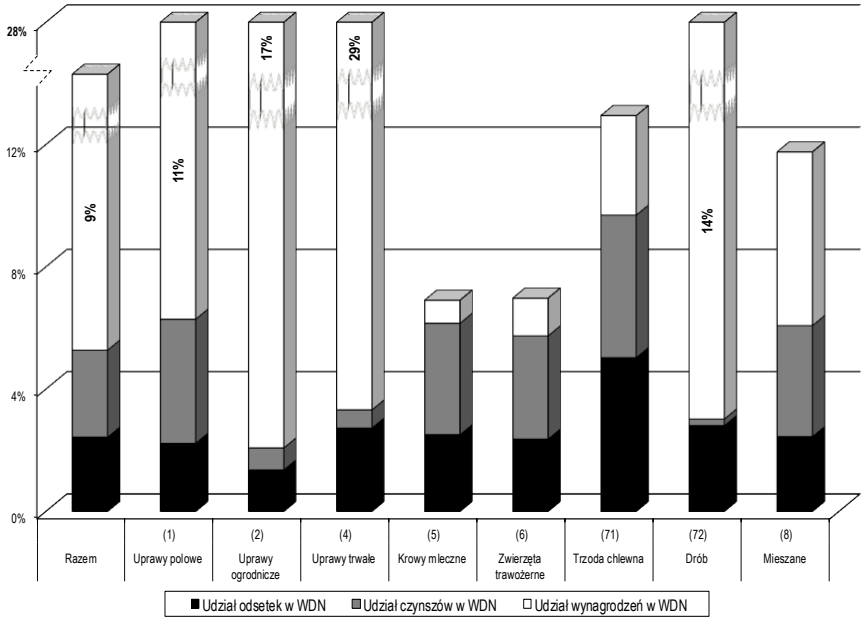

Wykres 2.1-20 przedstawia poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wynika z niego, że szczególnie wysokie koszty ponoszą gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (11 855 zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach w ramach produkcji roślinnej waha się od 768 zł/ha, w gospodarstwach mieszanych, do 2 232 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

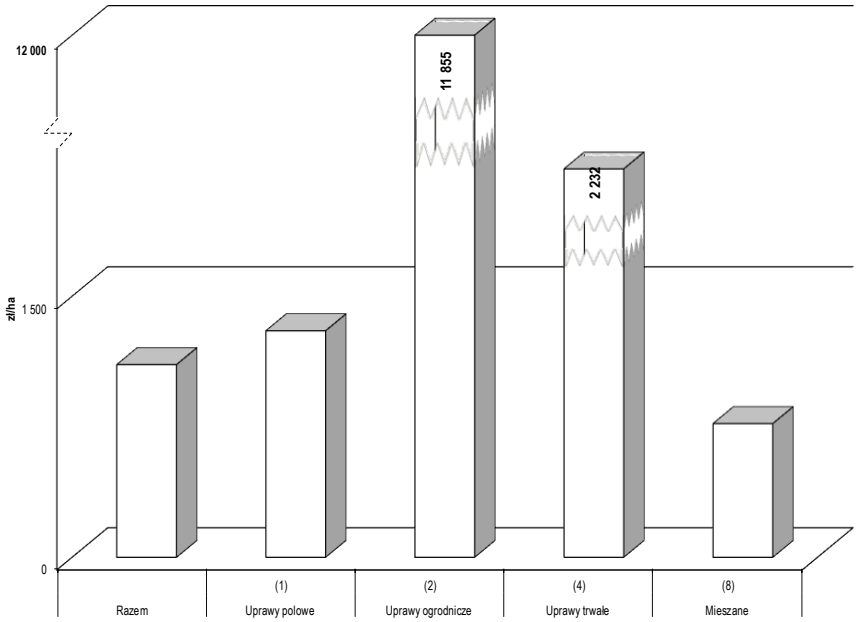

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zależy od gatunku zwierząt dominującego w danym typie rolniczym (Wykres 2.1-21). Najniższą kosztochłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (987 zł/LU), a najwyższą - gospodarstwa utrzymujące w głównej mierze drób (6 795 zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

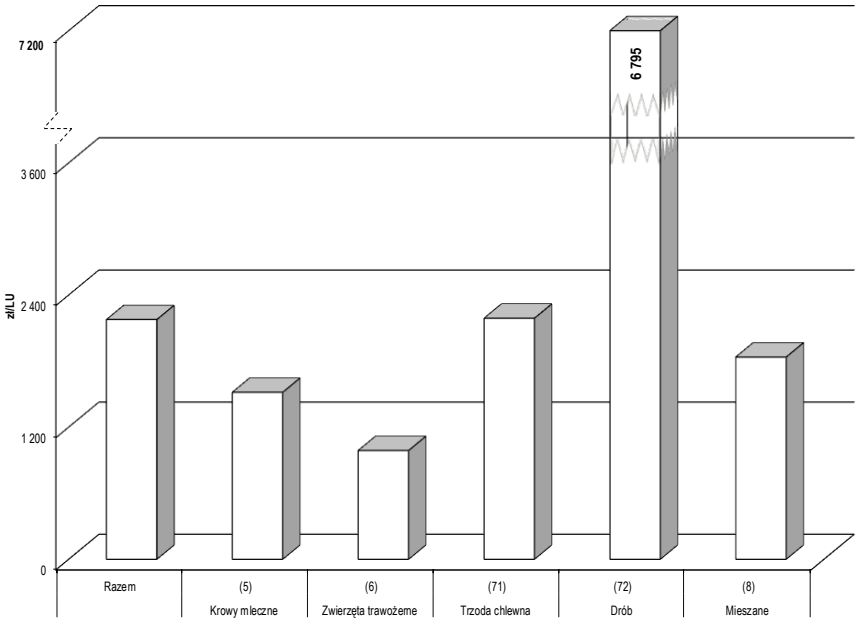

Wykres 2.1-22 uwidacznia, że wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem w zbiorowości gospodarstw regionu 795 (22 249 zł) ukształtowała się poniżej poziomu przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej[7]. Natomiast w podziale na typy rolnicze poziom był zróżnicowany. Poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej wypadły: uprawy polowe (22 617 zł), uprawy trwałe (23 991 zł), gospodarstwa mleczne (29 620 zł), gospodarstwa z dominującym chowem zwierząt trawożernych (13 813 zł), trzodowe (26 264 zł) oraz gospodarstwa mieszane (13 083 zł). Pozostałe dwa typy gospodarstw (2 i 72) wygenerowały natomiast nadwyżkę, będąc tym samym w stanie przynajmniej częściowo opłacić zaangażowanie czynników wytwórczych. Najwyższą jej wartość zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (93 614 zł), co dało prawie trzykrotność przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej).

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

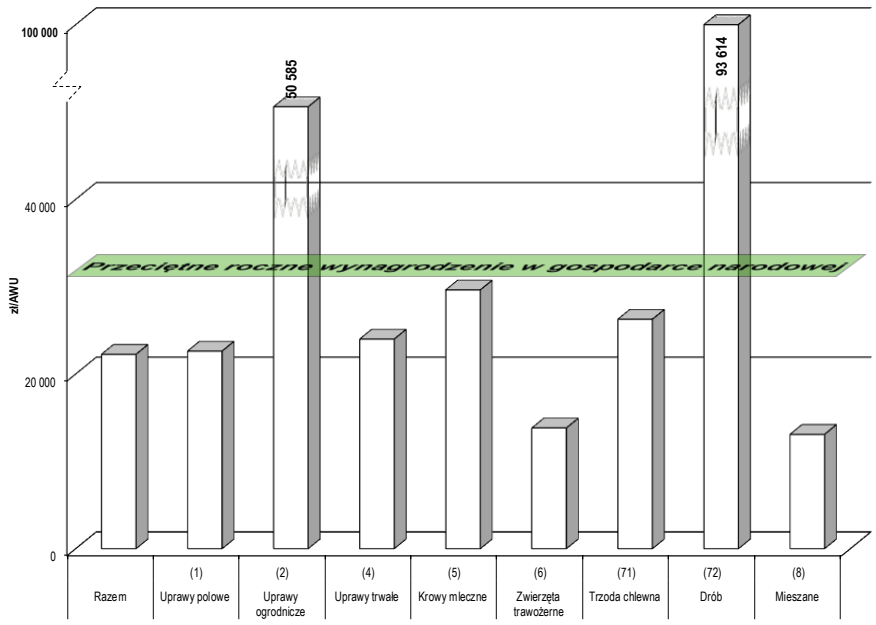

Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najniższy w gospodarstwach mieszanych (wyniósł 11 864 zł). Dość zbliżony poziom odnotowano w gospodarstwach o typie zwierzęta trawożerne (12 955 zł). We wspomnianych dwóch typach

[7] Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 31 960 zł w 2015 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

dochód ten ukształtował się poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto. Z kolei najwyższy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (185 767 zł). W tychże dochód przeciętny przekroczył poziom przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, podobnie jak w typie 2 (uprawy ogrodnicze). Pozostałe cztery typy gospodarstw (uprawy polowe, uprawy trwałe, krowy mleczne, trzoda chlewna) uzyskały dochody niższe niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

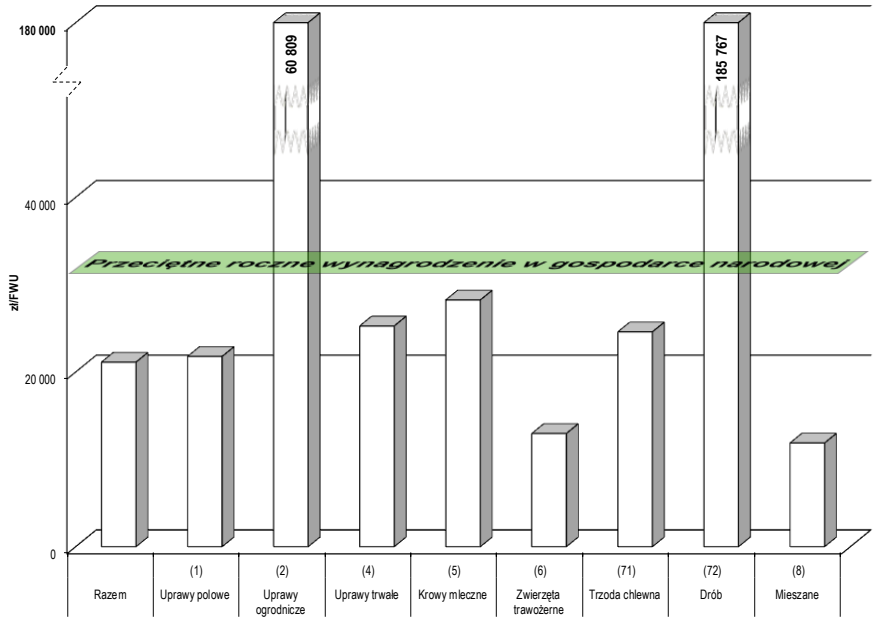

Istotnym elementem analizy badanych gospodarstw jest uzyskany przez poszczególne typy gospodarstw dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (Wykres 2.1-24). Najbardziej dochodowe w tej kategorii okazały się gospodarstwa drobiarskie generujące około 11-krotnie wyższy dochód niż średnio w gospodarstwach z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie. Na drugiej pozycji uplasowały się gospodarstwa ogrodnicze, przy czym w ich przypadku dochód był prawie 4 razy niższy niż w gospodarstwach drobiarskich. Powyżej średniej znalazły się także gospodarstwa mleczne, trzodowe oraz uprawiające głównie uprawy trwałe. Pozostałe typy (uprawy polowe, zwierzęta trawożerne, mieszane) osiągnęły dochód poniżej średniej w zbiorowości - najgorzej wypadły gospodarstwa mleczne.

Ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest – obok dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego również wysokość dopłat do działalności operacyjnej. Są one dla rolnika ważnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych w świetle prowadzonej działalności rolniczej. Świadczy o tym fakt, iż przeciętnie w analizowanym zbiorze gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły aż ponad 2/3 dochodu

z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do dochodu odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1,5). Również powyżej 1,0 znalazły się gospodarstwa mieszane. Te ostatnie użytkowały najwięcej zasobów ziemi, a główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest jednolita płatność obszarowa. Najniższą relacją dopłat do dochodu charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie oraz ogrodnicze (ok. 0,1).

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

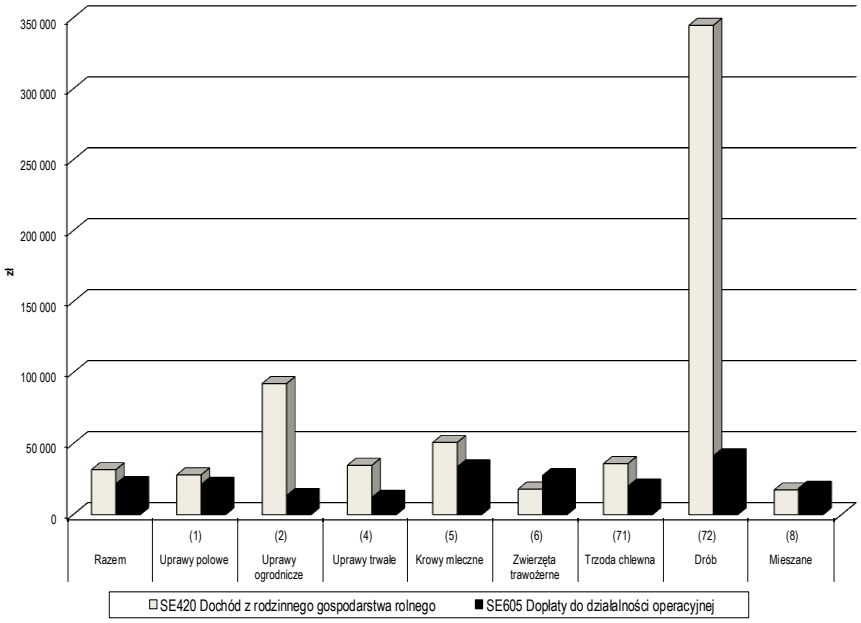

Analizując Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26 obserwujemy, że zarówno wartość dodana netto jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach ogrodniczych oraz drobiarskich. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa tego typu osiągają bardzo wysokie dochody, a zasoby ziemi będące w ich dyspozycji są niewielkie. W gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe dochód kształtował się na poziomie 4 241 zł na 1 ha powierzchni UR, a w gospodarstwach mlecznych wyniósł 3 248 zł. We wszystkich pozostałych typach dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha użytków kształtował się na poziomie od 1 367 zł do 2 655 zł.

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

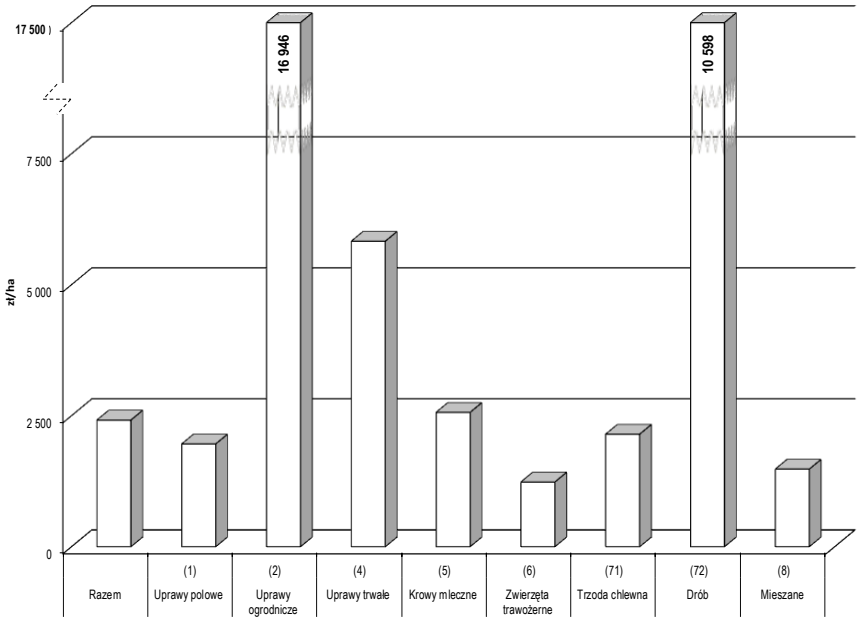

Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

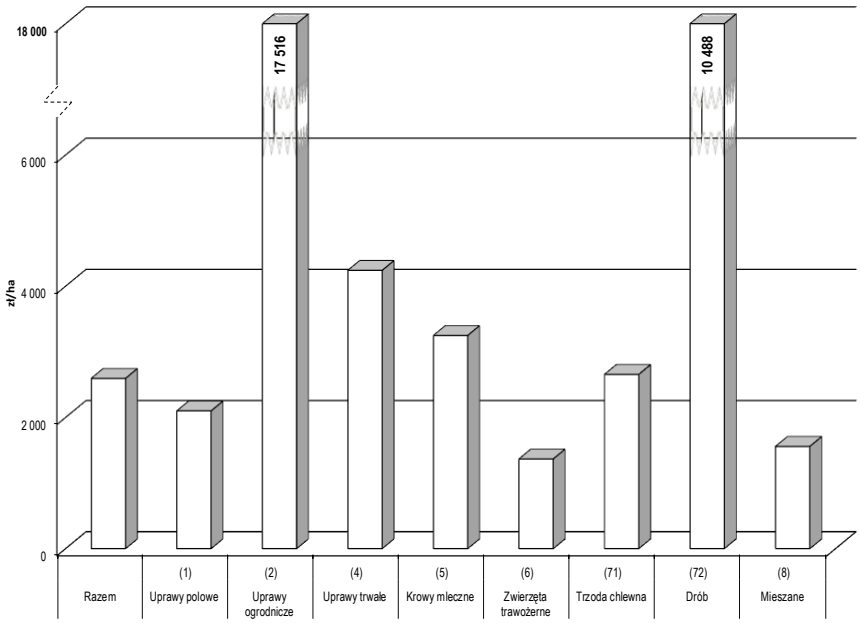

Struktura aktywów informuje o sposobie zaangażowania kapitału w gospodarstwie rolnym, tym samym obrazuje jego potencjalną płynność finansową. Im wyższy jest udział środków trwałych tym niższa jest płynność finansowa gospodarstwa. Gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie ok. 90%), a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych,

w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Najniższym udziałem środków trwałych charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie (typ 72), gdzie była też wyraźnie wyższa wartość aktywów ogółem w stosunku do gospodarstw w innych typach (od 3 do niemalże 6 razy).

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

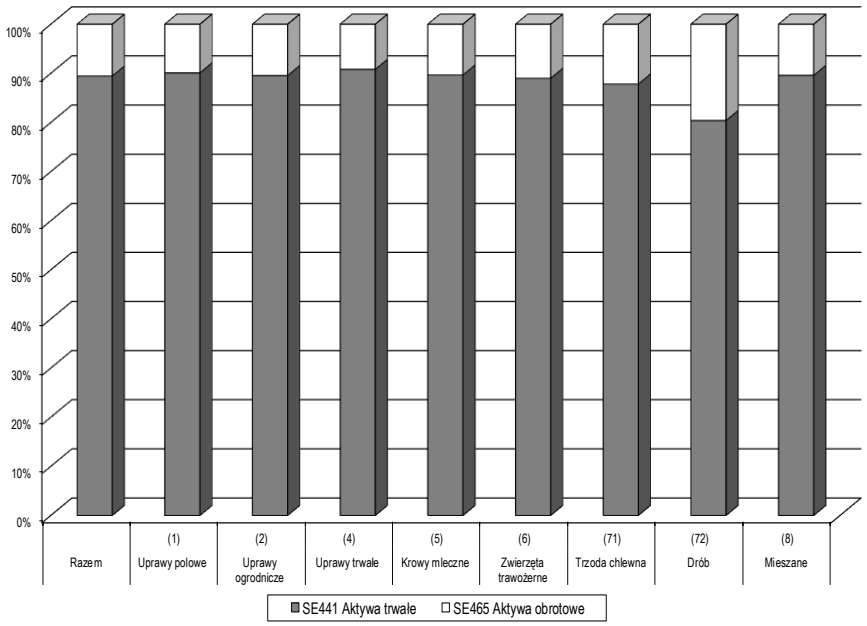

Ważną informacją w świetle analizy danych jest struktura środków trwałych. W strukturze aktywów trwałych, w większości typów rolniczych dominowała wartość ziemi. Inaczej jest w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych, w których budynki i budowle, stanowiące głównie osłonę dla uprawianych roślin, decydują o możliwościach produkcyjnych (patrz: Wykres 2.1-28). Również stosunkowo dużym udziałem budynków i budowli charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie oraz trzodowe. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych. W typach ukierunkowanych na chów bydła (typy 5 i 6) wyraźnie większą część środków trwałych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw o profilu zwierzęcym, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, chociaż ich udział nie przekraczał kilku procent.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

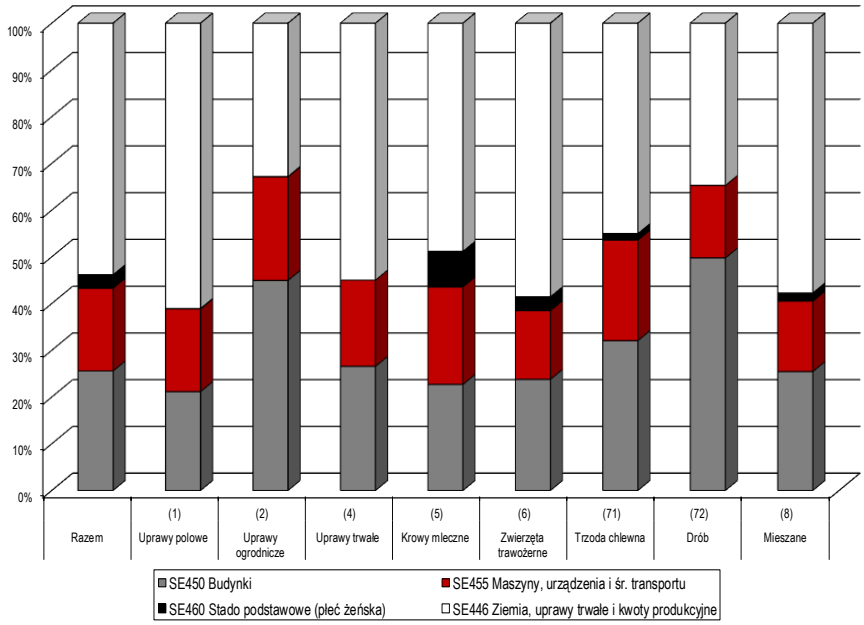

Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Przeciętnie w gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie zapasy wytworzonych produktów oraz pozostałe aktywa obrotowe stanowiły odpowiednio: 40 i 36% aktywów obrotowych. W gospodarstwach drobiarskich, ogrodniczych, specjalizujących się w uprawach trwałych oraz w uprawach polowych dominowały pozostałe środki obrotowe. Z kolei gospodarstwa ukierunkowane na chów zwierząt trawożernych oraz gospodarstwa trzodowe wyróżniały się największym udziałem zwierząt stada obrotowego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

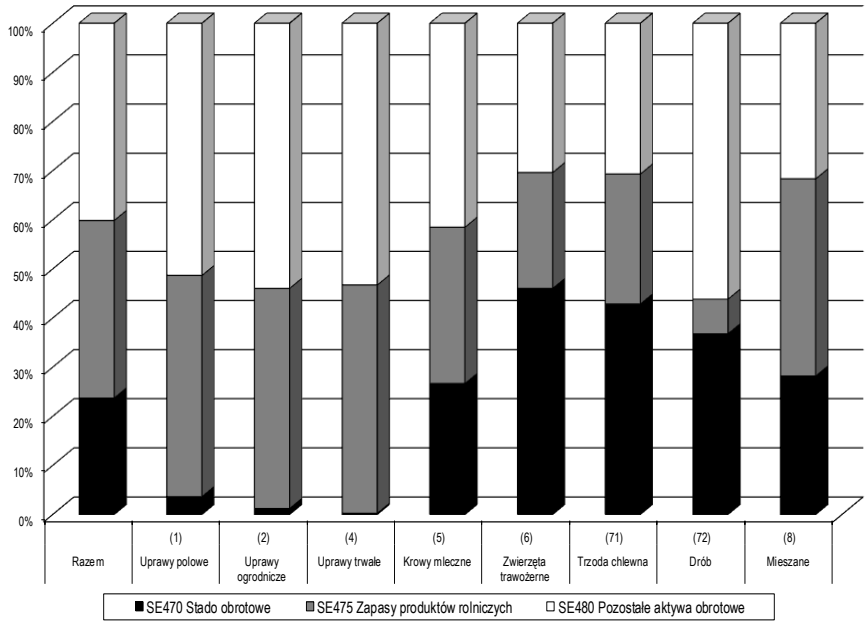

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie dominował kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa te charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. W zależności od typu rolniczego poziom zadłużenia wynosił zaledwie od około 3% (gospodarstwa mieszane) do 15% (gospodarstwa drobiarskie). W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną formą zadłużenia, gdyż jego spłata nie obciąża wyniku gospodarstwa w jednym roku.

Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

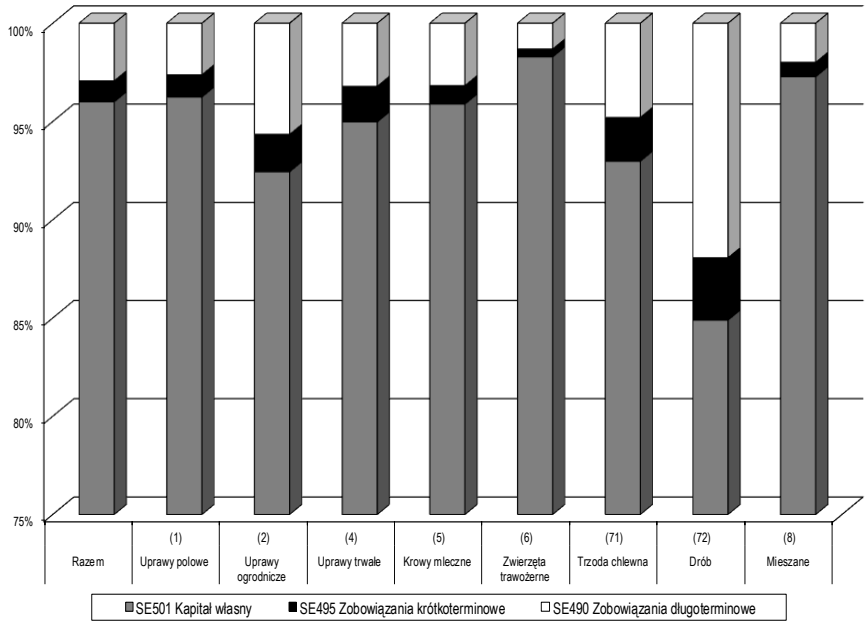

Analiza aktywów i pasywów oraz ich struktura pozwala określić kapitał pracujący gospodarstwa rolnego (kapitał obrotowy netto), który jest narzędziem oceny płynności podmiotu. Mówi on o tym, jaka część aktywów obrotowych zostaje po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych albo - wychodząc od kapitału - jaka część kapitału stałego (kapitał własny i zobowiązania długoterminowe) przekracza majątek trwały i finansuje majątek obrotowy. Dodatni kapitał pracujący w gospodarstwach wszystkich typów rolniczych pozwala wnioskować, że gospodarstwa te były bezpieczne w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Najwyższy kapitał pracujący odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu, natomiast najniższy – w gospodarstwach mieszanych (bez mała 10-krotnie niższy niż w gospodarstwach drobiarskich).

Przepływy pieniężne (2)[8] przedstawiają nadwyżkę finansową, która zostaje – po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłużeniu zadłużenia – do dyspozycji rolnika. Zgromadzone w ten sposób oszczędności pozwalają sfinansować w przyszłości inwestycje odtworzeniowe czy rozwojowe (Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje efektywność środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywność wykazały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu oraz gospodarstwa ogrodnicze, a najniższą – gospodarstwa mieszane. Wyższą efektywność niż przeciętna osiągnęły gospodarstwa mleczne.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

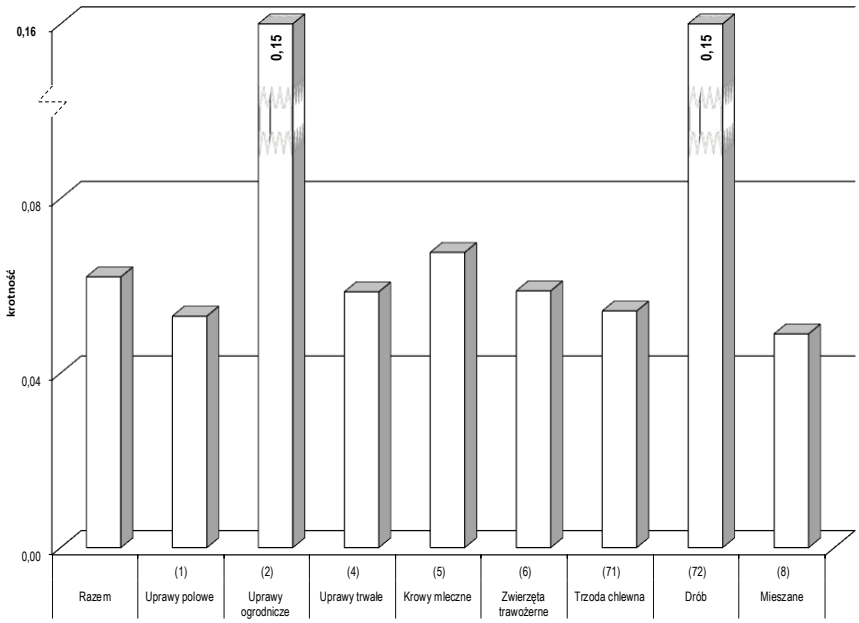

[8] Przepływ pieniężny (2) (SE530) -ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku – stan zobowiązań na początek roku.

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej, najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe generujące od 8 tys. do 25 tys. euro wartości SO, które zajmowały 43% obszaru użytków. Liczne grupy (po około 20%) stanowiły również gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) oraz średnio-małe (od 25 tys. do 50 tys. euro). Udział pozostałych trzech klas (powyżej 50 tys. euro) wyniósł łącznie nieco ponad 16% (patrz: Wykres 2.2-1).

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

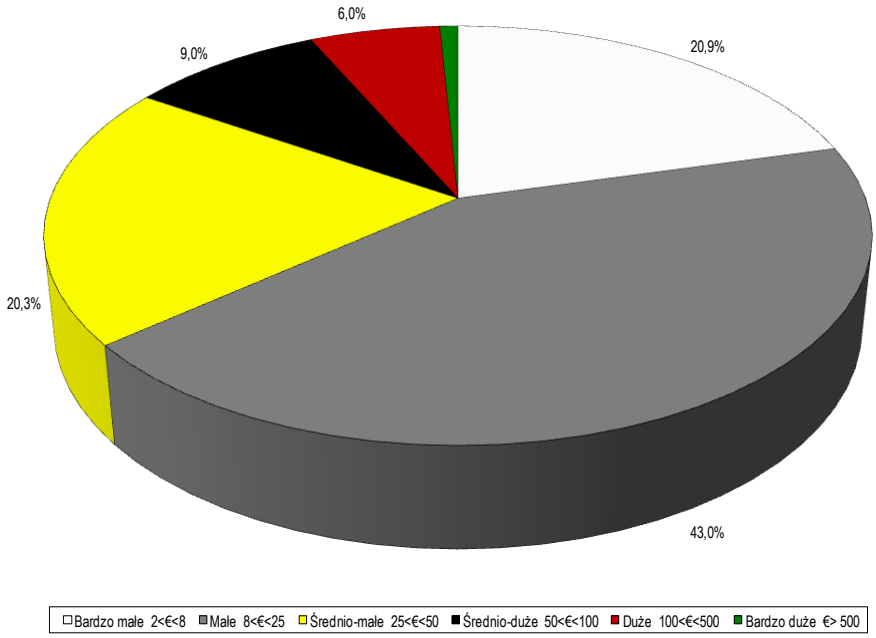

Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw z grupy małych (bardzo małych, małych i średnio-małych; do 50 tys. euro), w których skoncentrowane było prawie 68% pogłowia (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

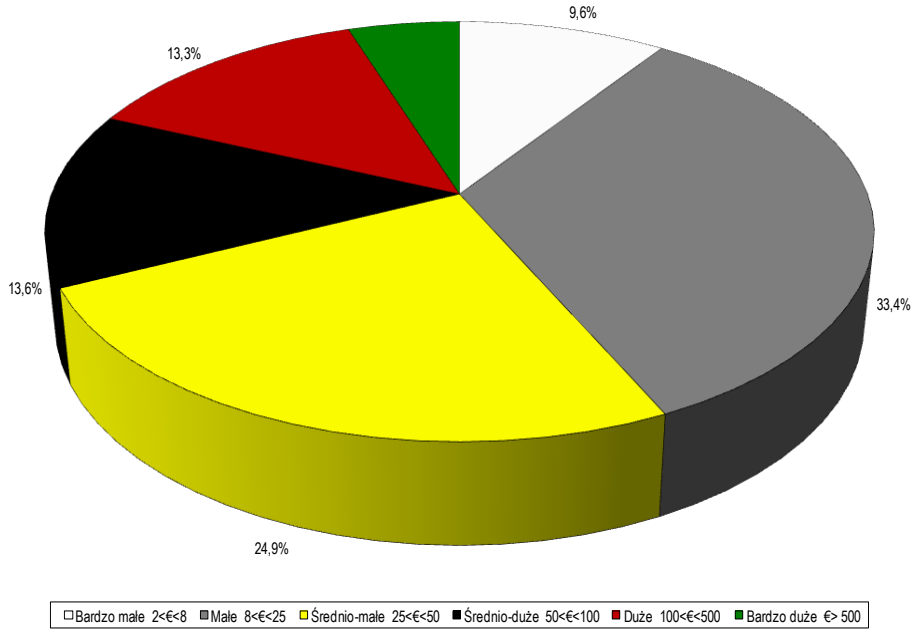

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

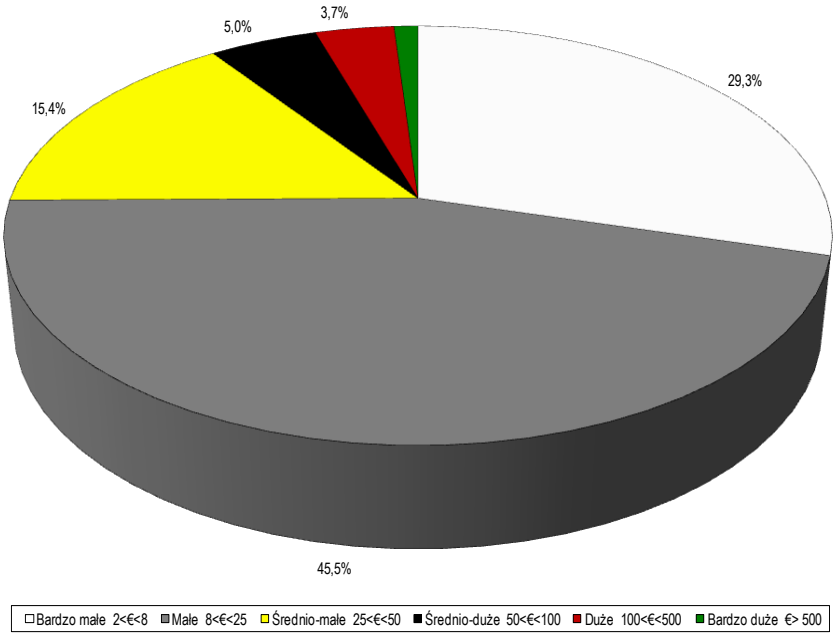

W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU dominowały także gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro (czyli z grupy małych), które angażowały ponad 90% ogółu nakładów (patrz: Wykres 2.2-3).

Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup gospodarstw w wytwarzaniu Standardowej Produkcji (SO), na czoło wysunęły się gospodarstwa małe. Przy znacznym udziale w ogólnej

liczbie gospodarstw wytwarzały one ponad 35% SO. Relatywnie znaczny był również udział gospodarstw średnio-małych (22%). Gospodarstwa bardzo małe, średnio-duże i duże w równym stopniu generowały wartość Standardowej Produkcji (po około 12%) - patrz: Wykres 2.2-4.

Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

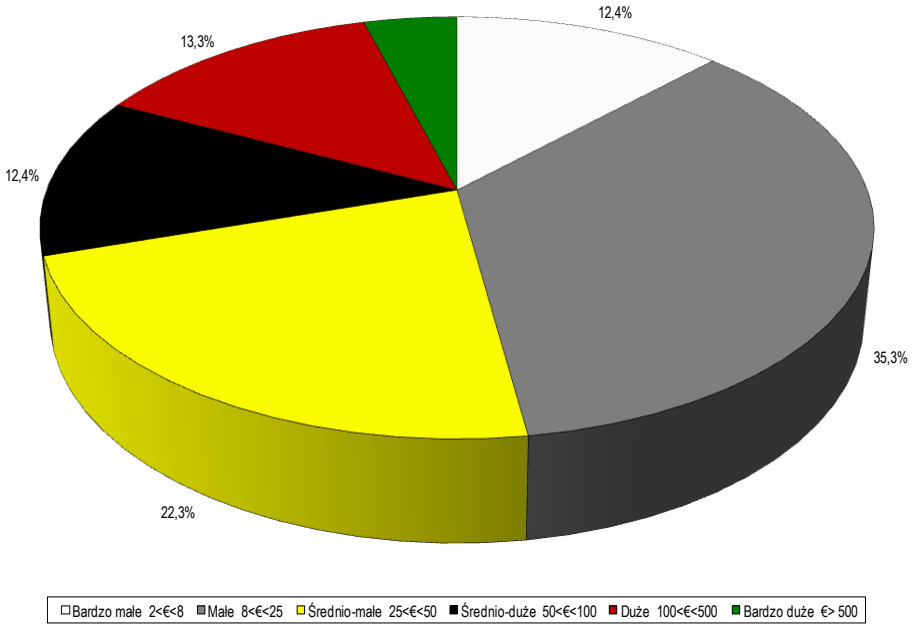

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Prawie wszystkie gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie (oprócz gospodarstw dużych – od 100 tys. do 500 tys. euro) opierały się prawie wyłącznie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych własną siłę roboczą wykorzystywano prawie na równi z pracą najemną (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że gros gospodarstw o wielkości ekonomicznej do poniżej 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne bazujące głównie na pracy własnej.

Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

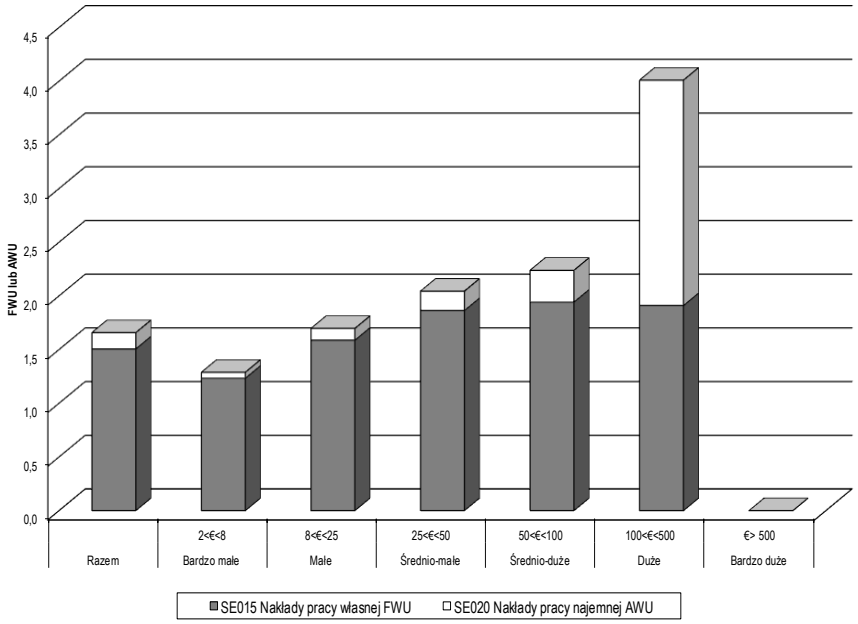

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie odnotowano, że wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej powiększała się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ten sam fakt dotyczył ziemi dodzierżawionej[9]. Z analizy struktury własnościowej użytków rolnych wynika, że zdecydowana większość rolników prowadziła produkcję rolną na gruntach własnych. Udział gruntów dodzierżawionych, średnio w analizowanych gospodarstwach wynosił ponad 20% ogółu użytkowanej powierzchni. Jedynie w gospodarstwach średnio-dużych i dużych (powyżej 50 tys. euro) udział dzierżawy był znacząco większy i wyniósł 33%. W gospodarstwach najmniejszych (od 2 tys. do 8 tys. euro) było to niewiele, około 9% (patrz: Wykres 2.2-6).

[9] Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 2.2-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

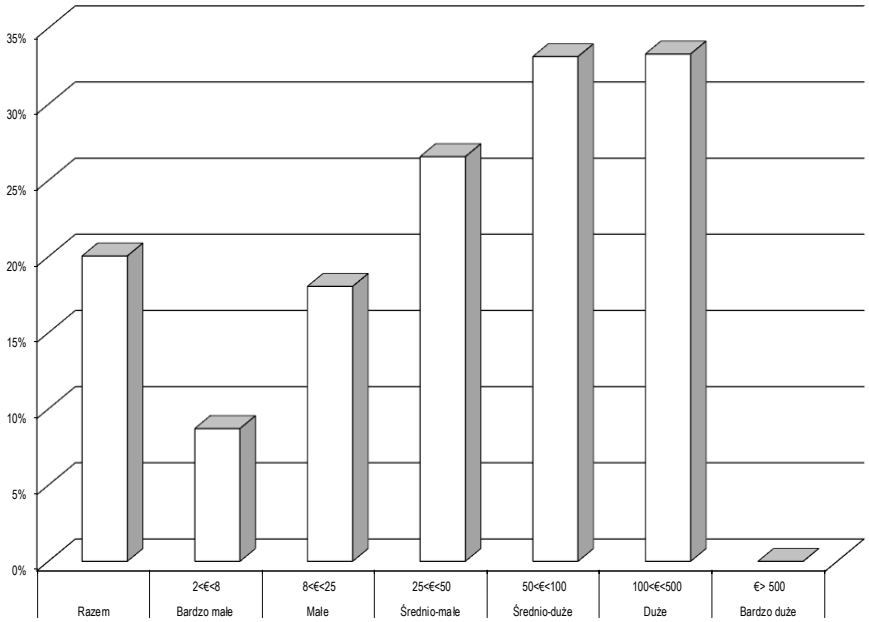

Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-7) wzrastała dość równomiernie wraz z wielkością ekonomiczną. Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku produkcji zwierzęcej. W odniesieniu do produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych zbliżoną produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe, małe, średnio-małe i średnio-duże (od 2 343 zł do 3 227 zł/ha). Ale i w tym przypadku najwyższą produktywność ziemi wykazały gospodarstwa duże.

Wykres 2.2-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

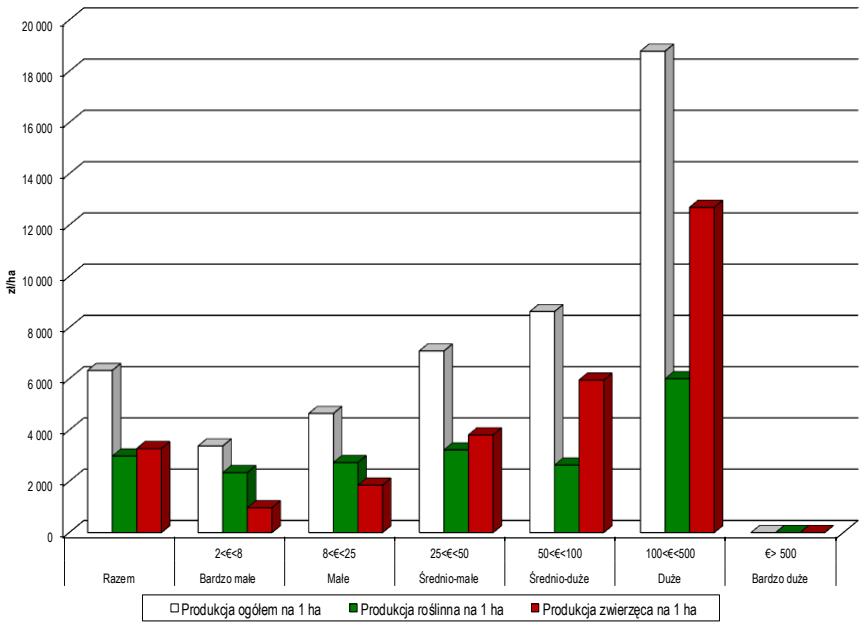

Analizując strukturę produkcji ogółem w gospodarstwach Mazowsza i Podlasia widoczna była wartościowa przewaga produkcji roślinnej nad zwierzęcą w klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO. W klasach wyższych produkcja zwierzęca dominowała nad roślinną, osiągając udział 54% w gospodarstwach średnio-małych oraz wyrównany udział 68-69% w gospodarstwach średnio-dużych i dużych. Skala pozostałej produkcji była bardzo mała i maksymalny jej udział wyniósł 2% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

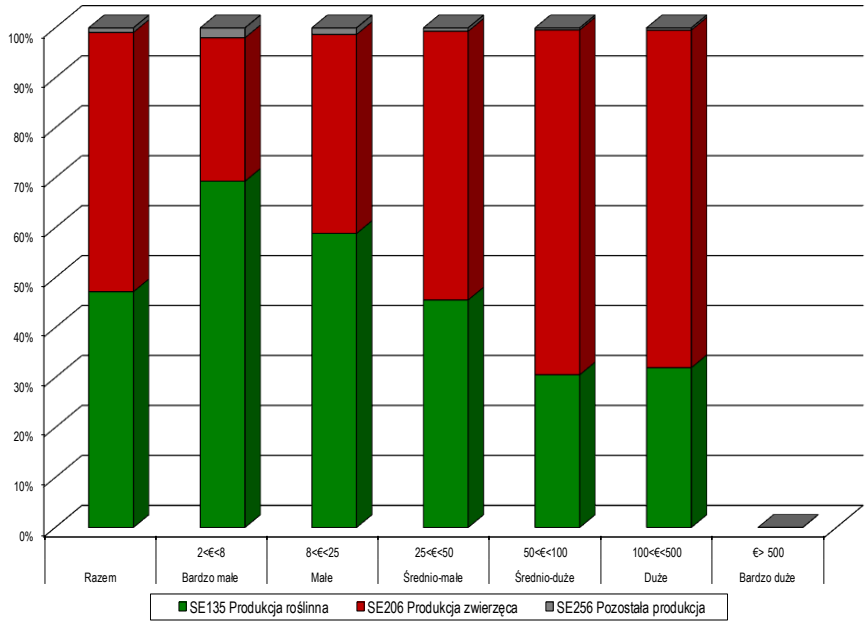

Wykres 2.2-9 Udział przekazań produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

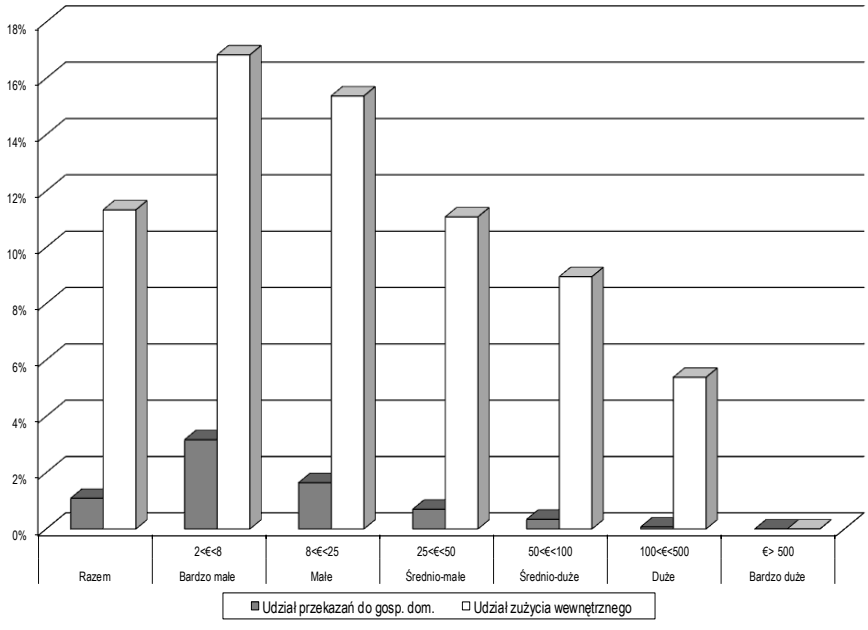

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazań produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając 1% produkcji ogółem w gospodarstwach średnio-małych, średnio-dużych i dużych. Również zużycie wewnętrzne było coraz niższe - w gospodarstwach bardzo małych było najwyższe i osiągnęło prawie 17% całości produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła dość równomiernie wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, osiągając w przypadku gospodarstw dużych poziom najwyższy (ok. 7 300 zł). W gospodarstwach tych produktywność zwierząt była prawie trzykrotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i jakością zwierząt (patrz: Wykres 2.2-10).

Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

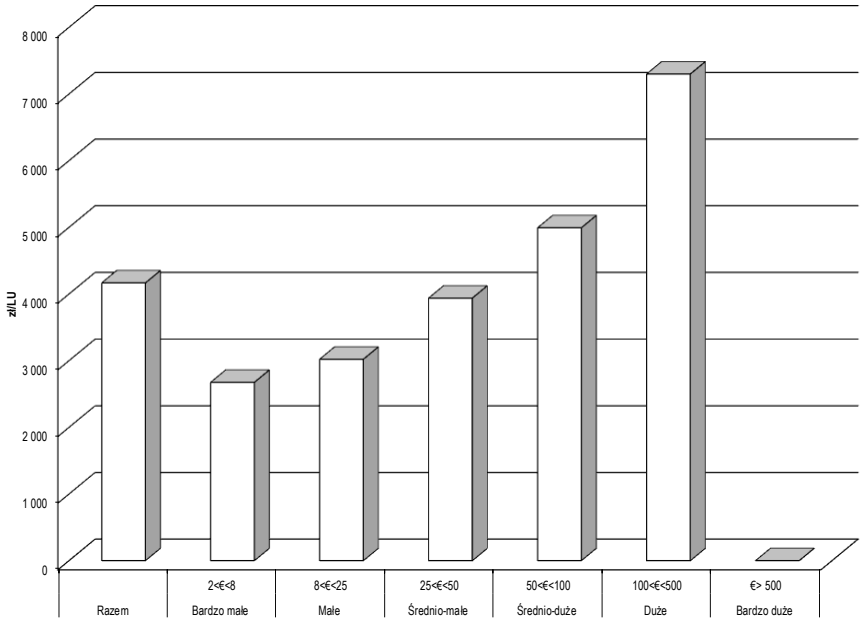

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-11), zwiększała się równomiernie wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro. Podobnie zachowywały się koszty bezpośrednie. W gospodarstwach dużych natomiast obie kategorie kosztowe przyjęły wartości odpowiednio ponad dwukrotnie i trzykrotnie wyższe niż w przypadku gospodarstw średnio-dużych. Należy zauważyć, że ponoszone wyższe koszty ogółem na jednostkę powierzchni przełożyły się na wzrost wartości produkcji z tej jednostki (patrz: Wykres 2.2-7).

Koszty ogólnogospodarcze kształtowały się na podobnym poziomie prawie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej. Jedynie gospodarstwa duże uplasowały się pod tym względem znacząco powyżej średniej określonej dla ogółu gospodarstw Mazowsza i Podlasia i wyniosły 1 984 zł na hektar (patrz: Wykres 2.2-11). Należy to wiązać głównie z wysokim udziałem kosztów energii elektrycznej i paliw w tych gospodarstwach.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

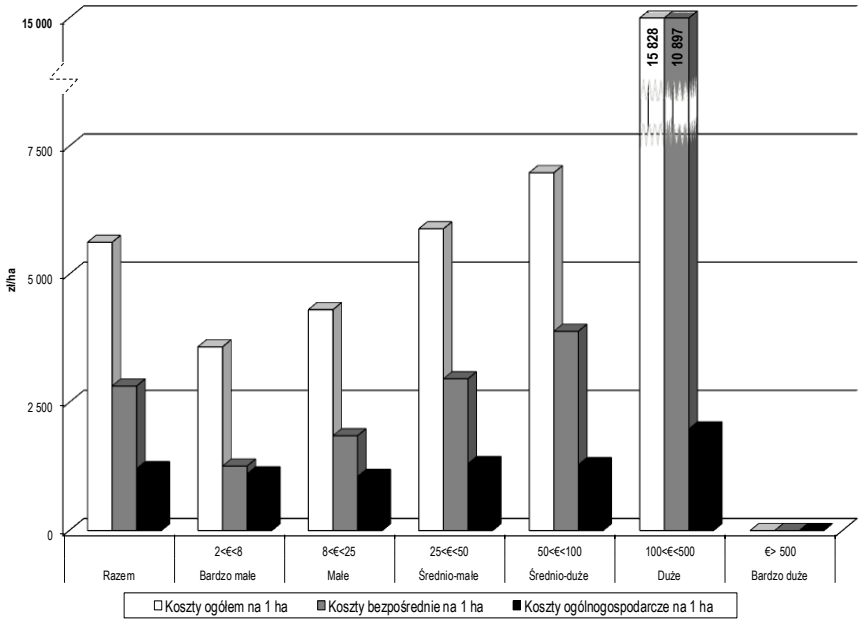

Analizując strukturę kosztów ogółem zauważono, że udział kosztów bezpośrednich zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wynosił on od 35% do 69%). Również koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Należy tu przypomnieć, że gospodarstwa duże angażowały zdecydowanie więcej ziemi dodzierżawionej i nakładów pracy najemnej, ponadto były bardziej skłonne do zadłużania się związanego z prowadzonymi inwestycjami. Odwrotna niż przy kosztach czynników zewnętrznych zależność wystąpiła w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach ogółem malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 2.2-12).

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

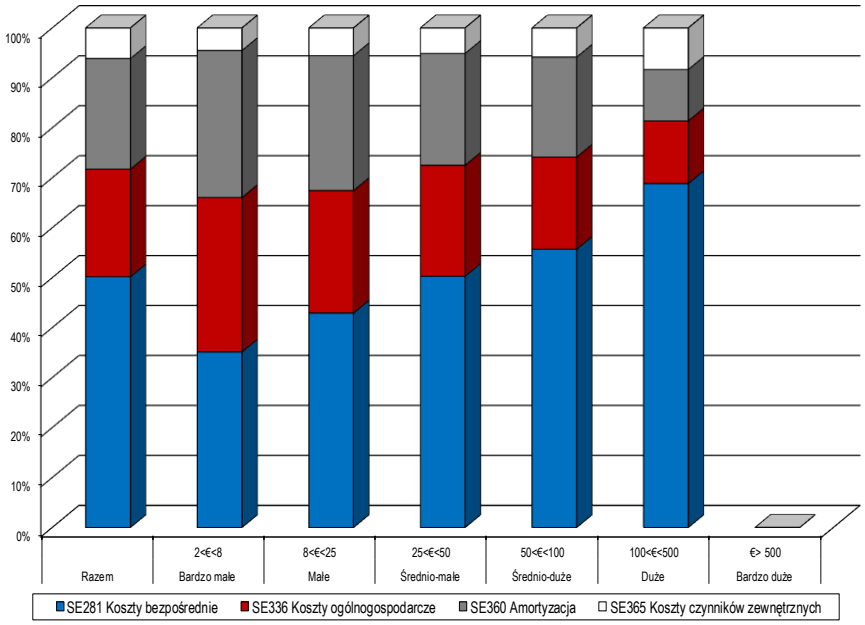

Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), gdzie przewyższył on wartość produkcji. W pozostałych grupach gospodarstw koszt pochłonął od 81% do 93% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.2-13).

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

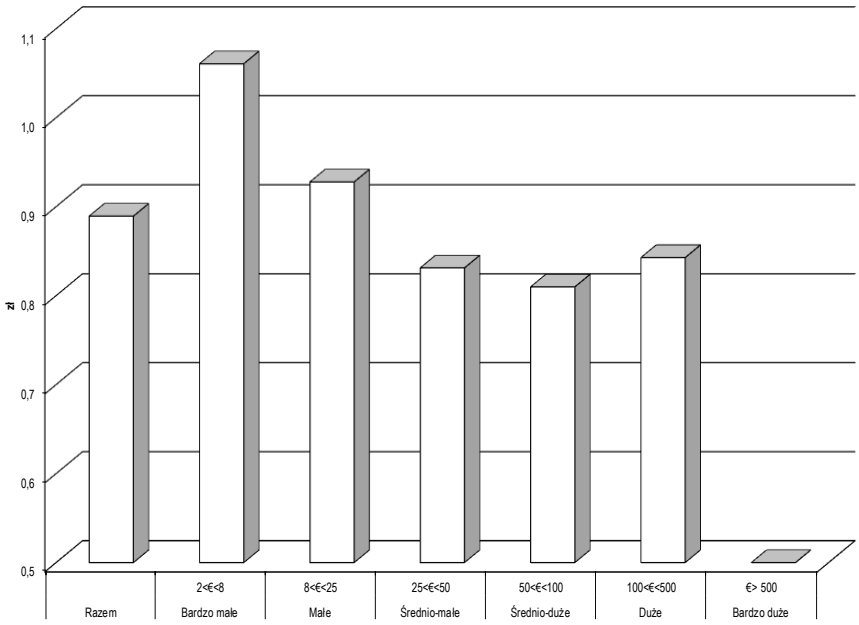

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 100 tys. euro relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem nie wykazywała znaczącego zróżnicowania wraz ze zwiększającą się siłą ekonomiczną gospodarstw. W opisanej powyżej zbiorowości koszty bezpośrednie stanowiły od 37% do 45% produkcji ogółem. Jedynie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) relacja ta wyniosła 58% (patrz: Wykres 2.2-14).

Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

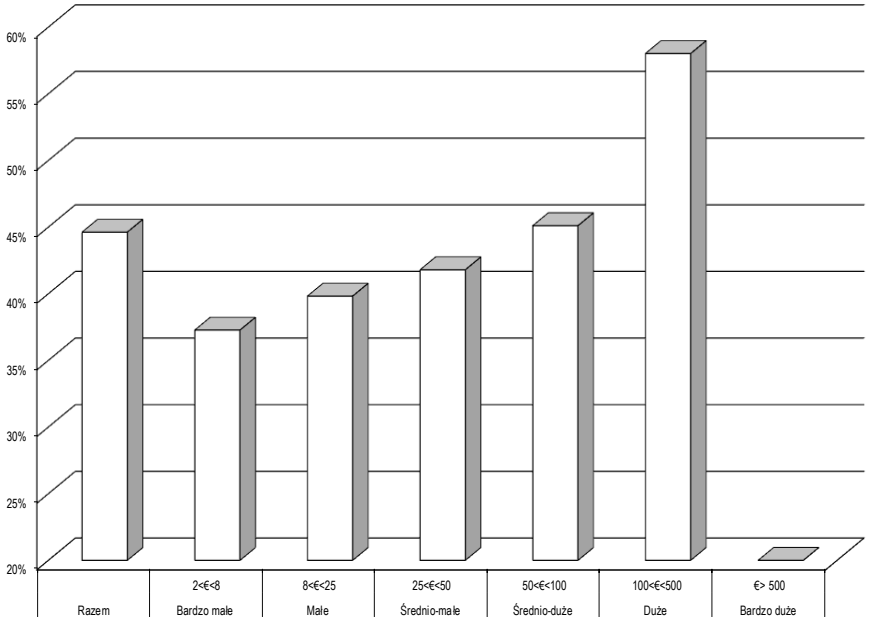

W gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (od 8 tys. do 100 tys. euro SO) najważniejszą pozycję stanowił koszt pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym (patrz: Wykres 2.2-15). W gospodarstwach dużych zdecydowanie dominujący był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych. Miało to związek z wysokim udziałem pogłowia tych zwierząt.

Udział kosztu nawozów był najwyższy w gospodarstwach najsłabszych ekonomicznie (ponad 28%) i obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, stanowiąc jedynie 7% kosztów bezpośrednich w gospodarstwach dużych. Tendencję malejącą wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw, poza gospodarstwami małymi, zauważono także w przypadku udziału kosztu środków ochrony roślin.

Najwyższy udział kosztu nasion i sadzonek był w gospodarstwach średnio-małych (17%). W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był on niższy (od 8% do 12%).

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

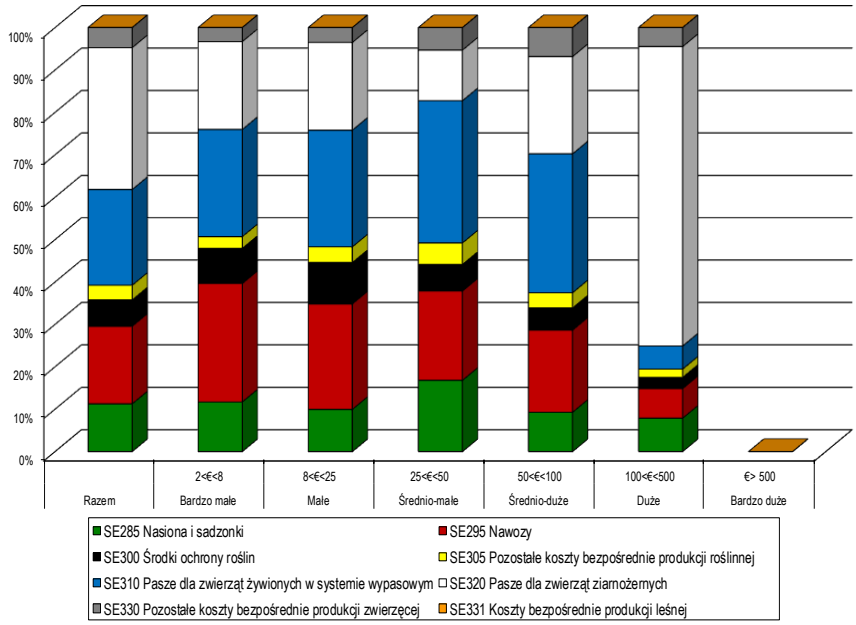

W rozpatrywanych gospodarstwach koszty nasion, nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze zwiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 2.2-16). Koszty nawożenia 1 ha kształtowały się w granicach od 352 zł w gospodarstwach bardzo małych do 760 zł w gospodarstwach dużych, a zatem różniły się ponad dwukrotnie. Różnica między skrajnymi klasami w przypadku kosztu środków ochrony roślin była niemal trzykrotna. Biorąc pod uwagę koszt nasion rozpiętość ta była już zdecydowanie większa. W gospodarstwach dużych były one prawie 6-krotnie wyższe niż w gospodarstwach najmniejszych. Na praktycznie tym samym poziomie kształtował się koszt środków ochrony roślin w gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (ok. 180-204 zł/ha).

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

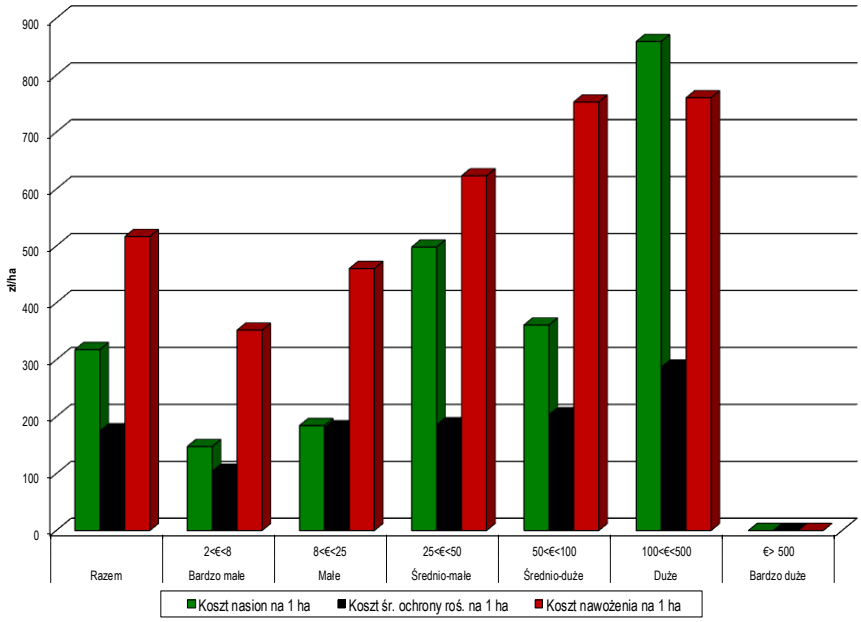

Analogiczny trend dotyczył kosztów energii elektrycznej i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku koszty te oscylowały pomiędzy 400 zł (gospodarstwa bardzo małe) a 1 081 zł (gospodarstwa duże), co stanowiło prawie 3-krotną różnicę między skrajnymi klasami wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

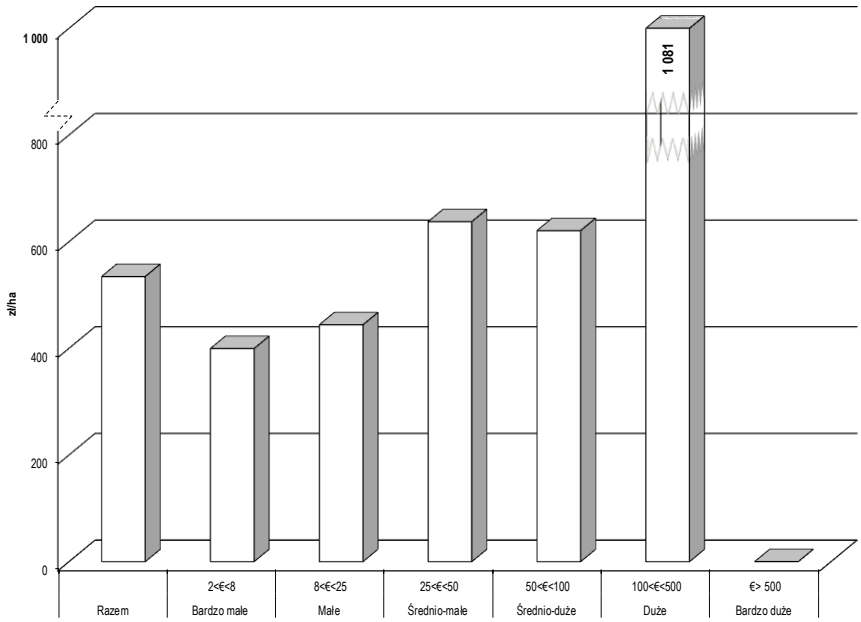

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję równomiernie malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (od 48% do 23%) - patrz: Wykres 2.2-18.

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

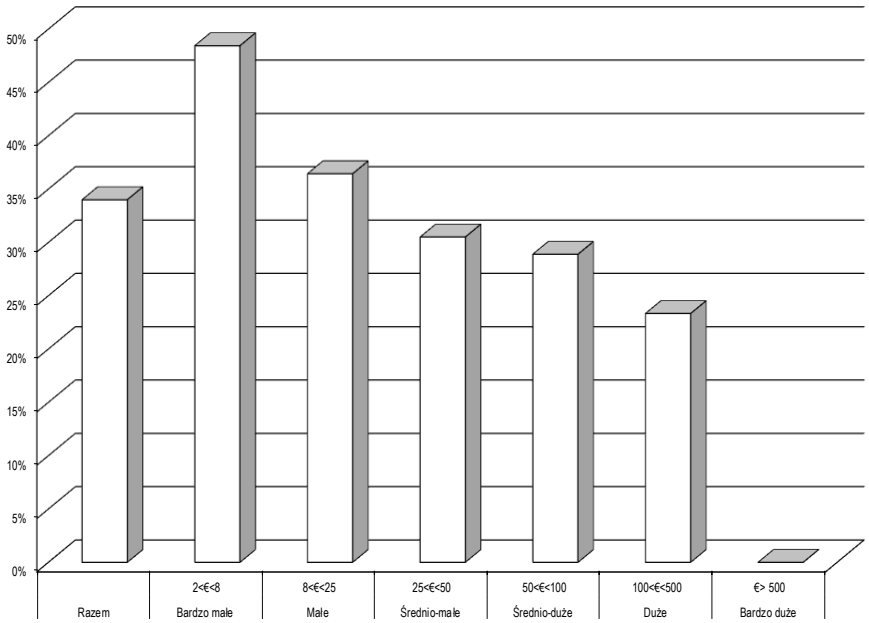

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów[10].

W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej szczególną uwagę zwracają gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których 25% wartości dodanej netto przeznaczone było na pokrycie tych kosztów. Relacja ta była w ich przypadku prawie dwukrotnie większa niż w gospodarstwach z klas do 100 tys. euro. Potwierdza to fakt znacznie bardziej intensywnego wykorzystania przez duże gospodarstwa czynników zewnętrznych, a przede wszystkim pracy najemnej (18% z 25% stanowił udział wynagrodzeń), w mniejszym stopniu kredytów (koszty odsetek) oraz dzierżawy ziemi. Gospodarstwa duże są więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników (patrz: Wykres 2.2-19).

[10] Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

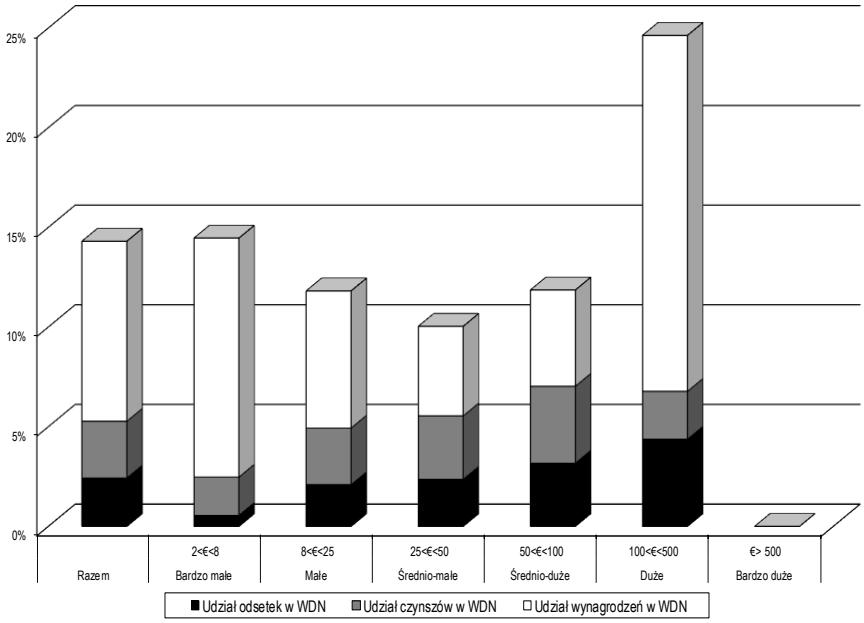

Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztochłonność produkcji roślinnej dość równomiernie rosła. W gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) koszty produkcji roślinnej na 1 ha osiągnęły poziom 639 zł, a w gospodarstwach dużych ponad trzykrotnie więcej (2 121 zł). Związane to było niewątpliwie ze stosowanymi technologiami produkcji, ale także większym udziałem wysokonakładowych gospodarstw ogrodniczych w wyższych klasach wielkości ekonomicznej (Wykres 2.2-20).

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

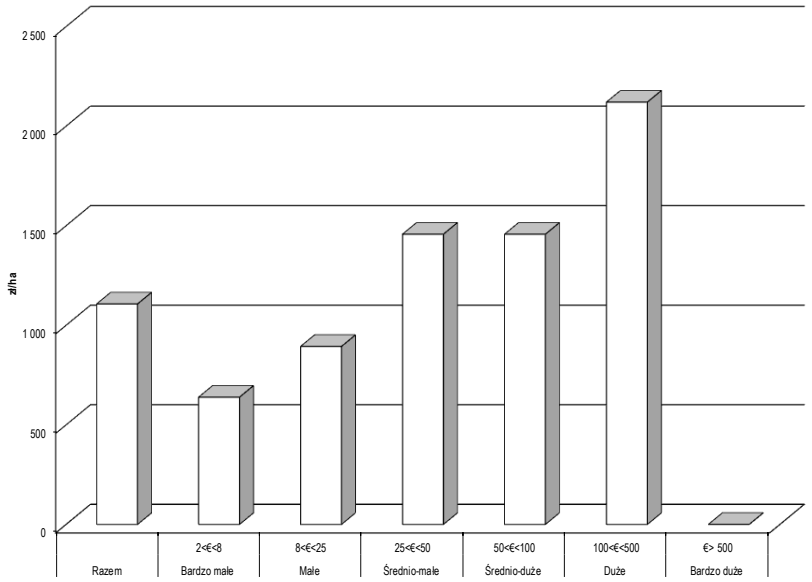

Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU jest także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (patrz: Wykres 2.2-21). Jednak w gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były nieznaczne, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże o sile ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro SO. Wpłynęło na to zróżnicowanie struktury pogłowia zwierząt oraz system żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

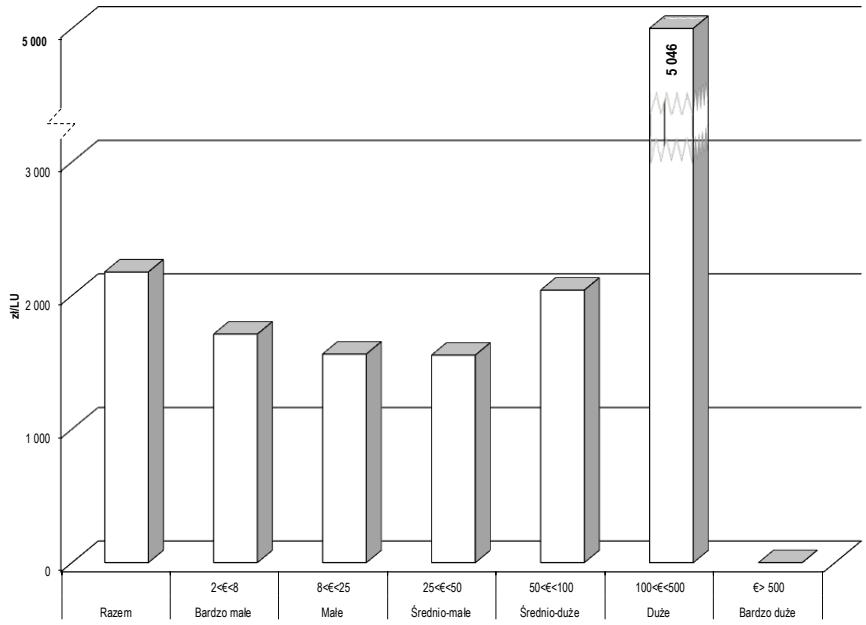

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą stanowiła 70% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej[11]. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa o sile ekonomicznej od 25 tys. euro, uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętną płacę netto (w gospodarstwach średnio-dużych i dużych nawet kilkakrotnie). Podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. Szczególnie dotyczyło to gospodarstw bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła niewiele ponad 23% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

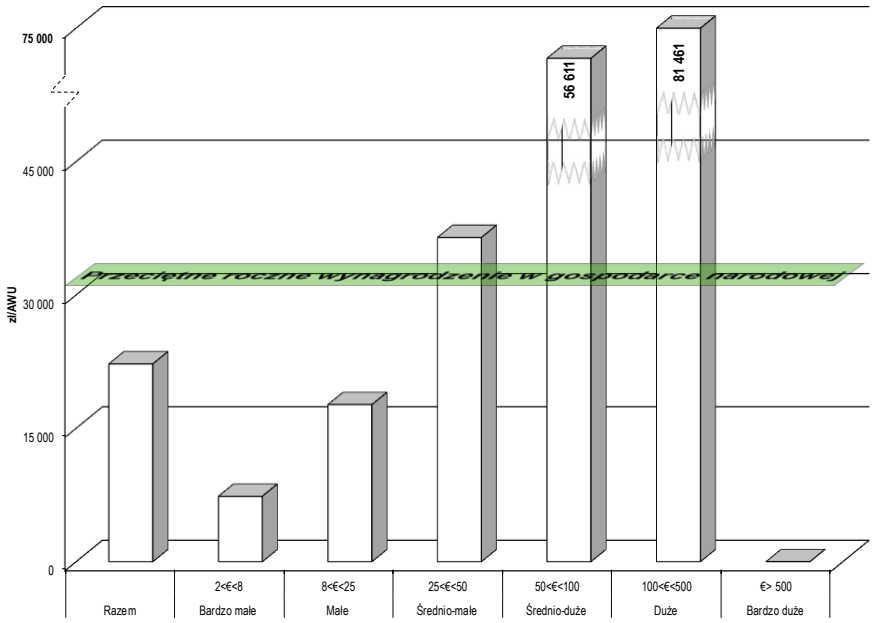

Bardzo podobną sytuację, jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, można zaobserwować analizując rozkład dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą. Jednakże skala dysproporcji była tu zdecydowanie większa, szczególnie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był ponad czterokrotnie wyższy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23). Należy przypomnieć, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków

[11] Patrz: przypis 7, na str. 26.

rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

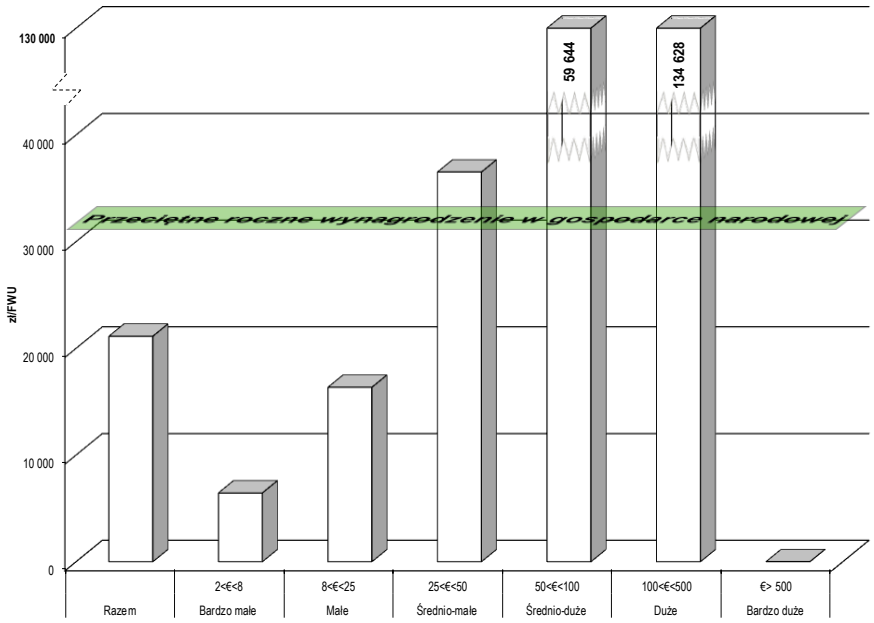

Największe uzależnienie od dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w gospodarstwach bardzo małych – od 2 tys. do 8 tys. euro SO (poziom dopłat stanowił tu blisko 137% dochodu). Relacja dopłat do dochodu wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszała się, osiągając poziom 28% w przypadku gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) - patrz: Wykres 2.2-24.

Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność wykorzystania ziemi w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, aby osiągnąć w gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) poziom ponad 5 350 zł/ha, a zatem ponad dwukrotnie więcej niż średnio w gospodarstwach badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

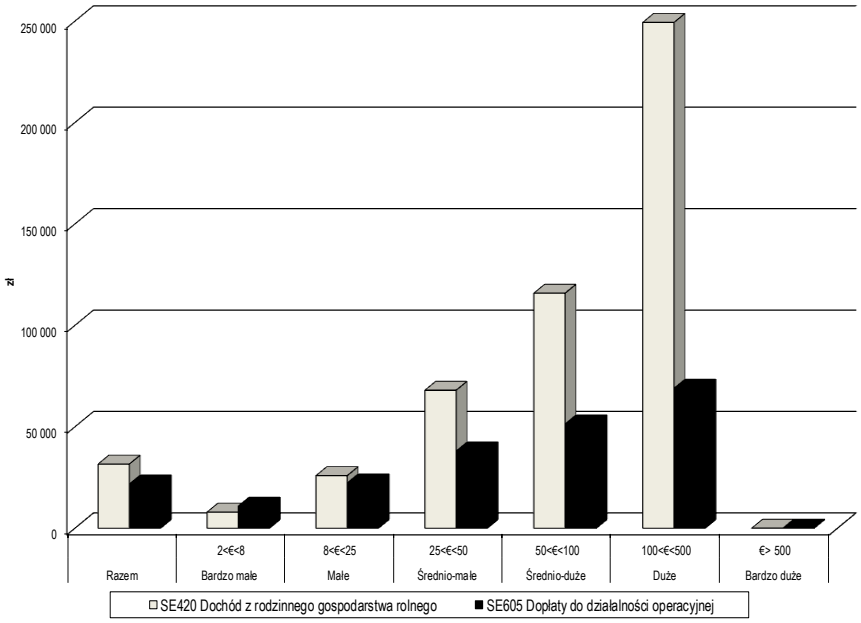

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

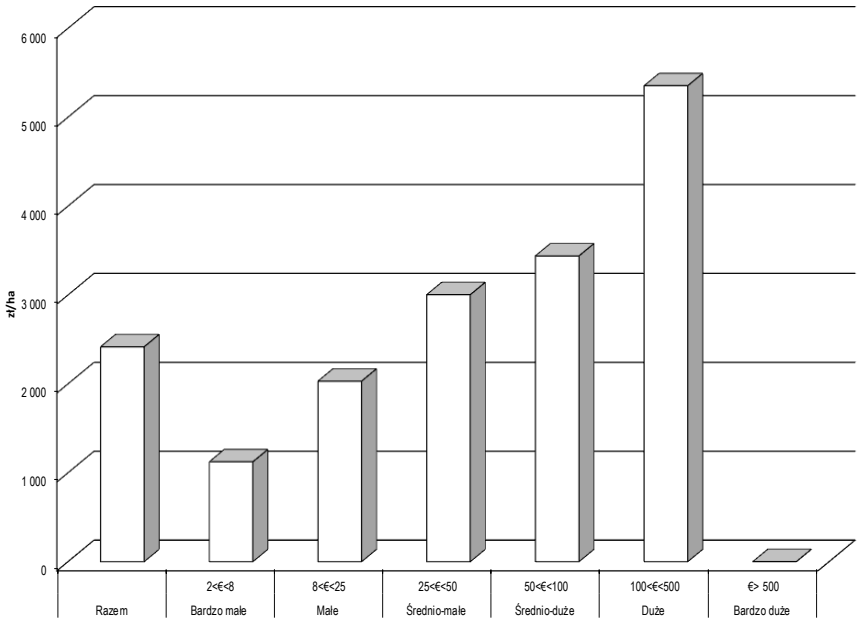

W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat widoczny na powyższym wykresie. Najlepszy wynik pod tym względem osiągnęły również gospodarstwa duże - ponad 6,1 tys. zł/ha (patrz: Wykres 2.2-26).

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

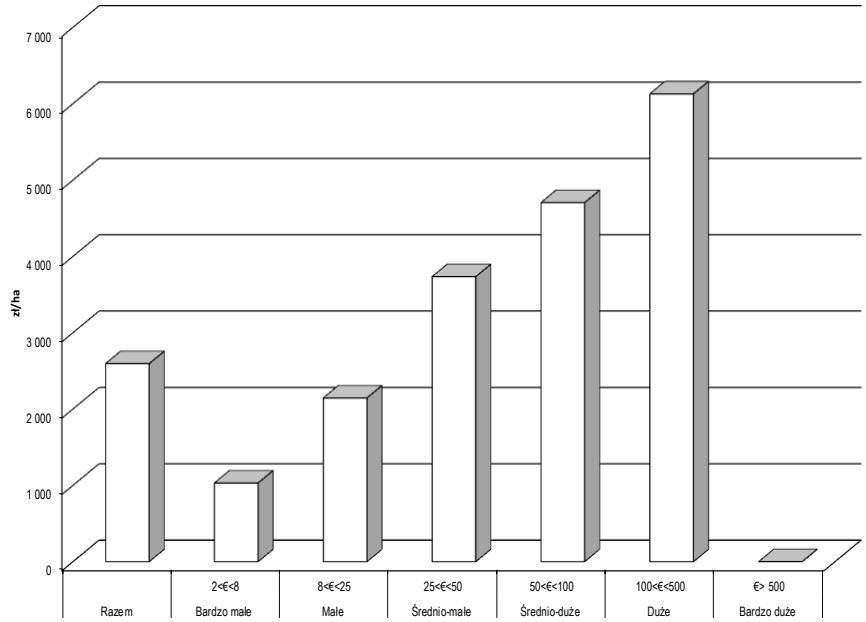

Z analizy struktury aktywów wynika, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, aktywa obrotowe nie przekroczyły 15% aktywów ogółem, a zatem gospodarstwa w większości opierały działalność na aktywach trwałych (patrz: Wykres 2.2-27).

Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

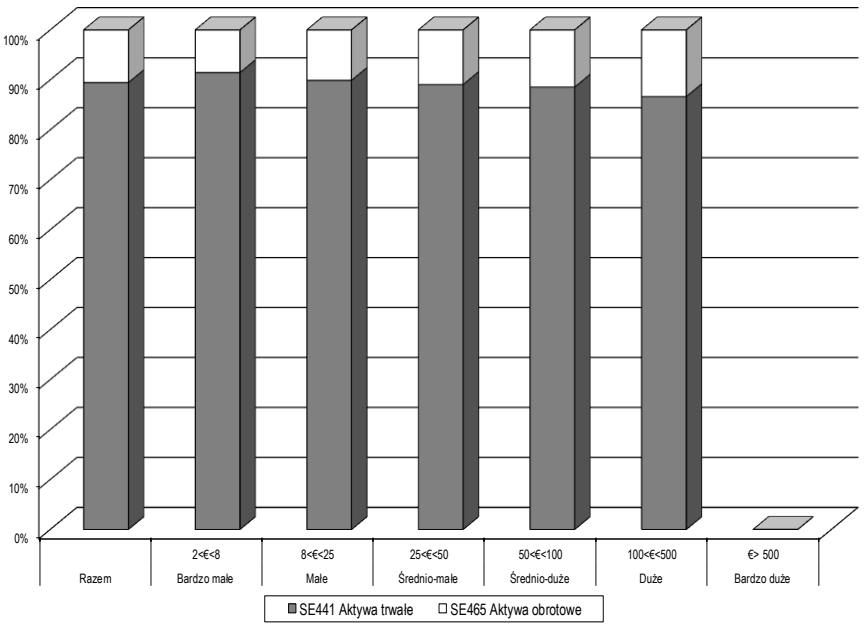

We wszystkich grupach gospodarstw w strukturze aktywów trwałych dominowały ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (patrz: Wykres 2.2-28). Średnio stanowiły one 54%

wszystkich aktywów trwałych. Znaczenie ziemi i upraw trwałych malało jednak wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Drugim ważnym składnikiem środków trwałych były budynki i budowle, których udział był największy w gospodarstwach dużych (35%). Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO (od 9% do 27%), by w gospodarstwach dużych zmniejszyć się do poziomu około 23%. Najmniejszy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 6%. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże i średnio-małe.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

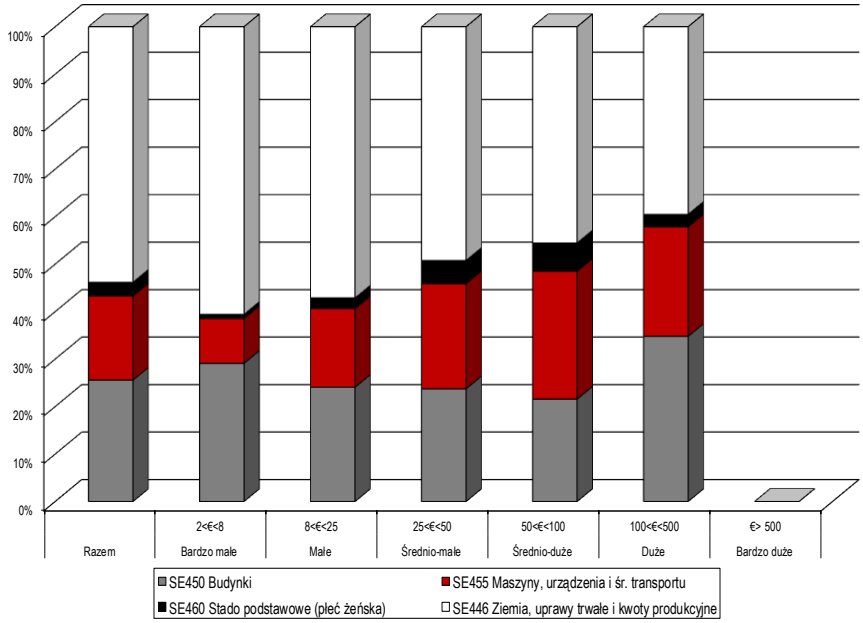

W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach z grupy małych (do poniżej 50 tys. euro) znaczący udział stanowiły zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 50 tys. euro – pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 2.2-29). We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej te dwa czynniki stanowiły 75 - 81% aktywów obrotowych. Stado obrotowe stanowiło średnio w zbiorowości gospodarstw około jedną piątą wartości aktywów obrotowych. W poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej było to od 19% (gospodarstwa bardzo małe) do 25% (gospodarstwa średnio-małe oraz duże).

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

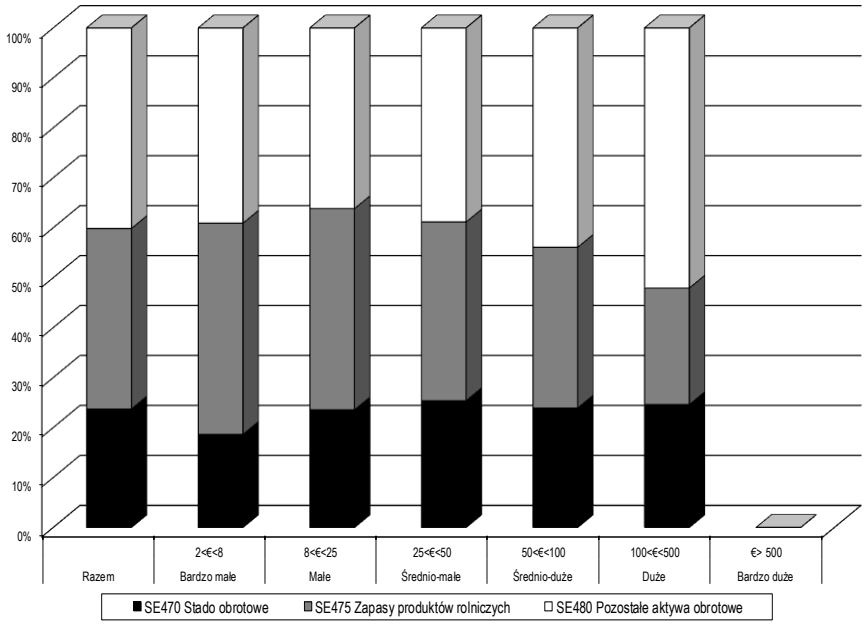

Struktura pasywów wskazuje na zdecydowaną przewagę kapitału własnego we wszystkich grupach gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Prawidłowością był zwiększający się udział kredytów w pasywach wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Jest to zjawisko powszechne, gdyż gospodarstwa większe są bardziej skłonne do finansowania działalności i inwestycji ze źródeł obcych. Zadłużenie gospodarstw dużych (o wielkości ekonomicznej od 100 tys. euro) wynosiło około 16% i przeważały w nim zobowiązania długoterminowe, których wartość była ponad trzykrotnie wyższa od zobowiązań krótkoterminowych.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

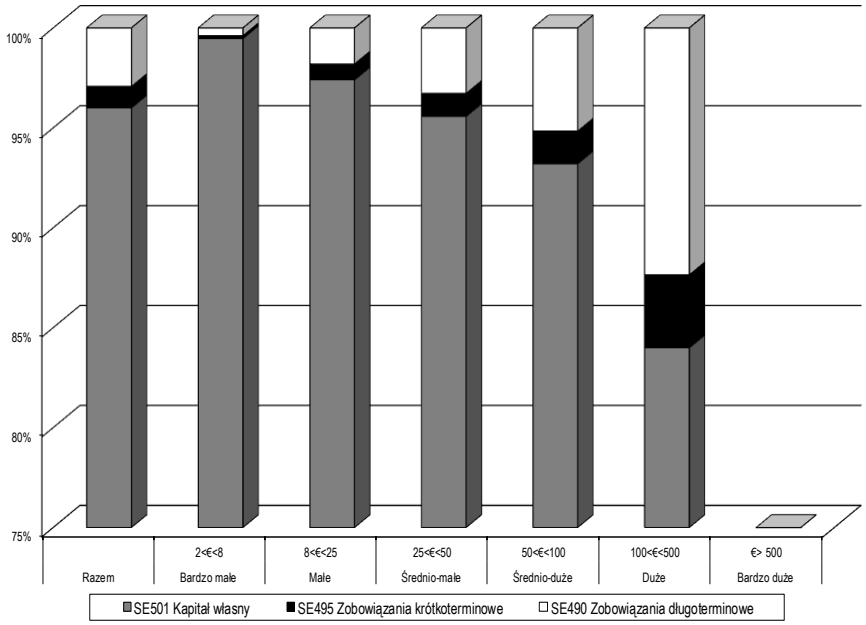

Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych podzielonych według klas wielkości ekonomicznej wykazała równomierny wzrost kapitału pracującego wraz ze wzrostem siły ekonomicznej. Różnica w wartości tego kapitału pomiędzy gospodarstwami dużymi i bardzo małymi była dziesięciokrotna.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

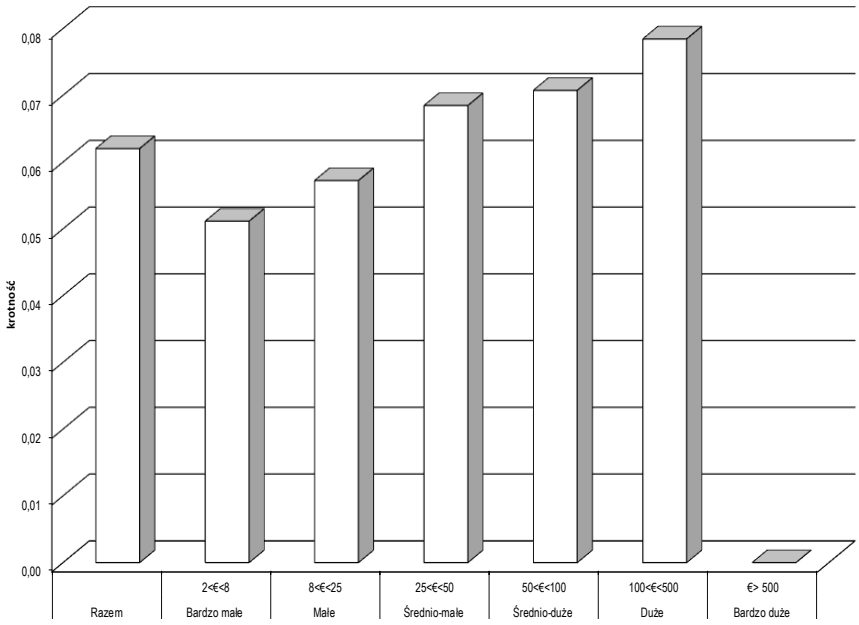

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) był na zbliżonym poziomie w gospodarstwach o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO. W gospodarstwach dużych zwrot ten był najwyższy, co oznacza, że jednostki te charakteryzowały się najwyższą efektywnością środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa.

Wnioski

1. Gospodarstwa regionu Mazowsze i Podlasie stanowiły największą część (ponad 45%) ogólnej liczby gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN. W analizowanym regionie dominowały gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (ok. 46% gospodarstw) oraz gospodarstwa mleczne (20%). Gospodarstwa obu typów użytkowały najwięcej zasobów ziemi (odpowiednio 41,4% i 25,2%) w porównaniu do innych typów rolniczych. Ponadto, w gospodarstwach tych skoncentrowana była znaczna część pogłowia zwierząt z regionu 795 (w mlecznych – 37,4%, mieszanych – prawie 34%) oraz nakładów pracy wyrażonych w osobach pełnozatrudnionych (w mlecznych – 20%, mieszanych – 43%). Największy udział w generowaniu Standardowej Produkcji (SO) miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 31%), niewiele mniej (27%) - gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych. W analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych trzech regionów - odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach o typie krowy mleczne (ponad 20%). Przy czym rolnicy z tych gospodarstw prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej.
2. 95% towarowych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie to gospodarstwa z grupy małych, a zatem te o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych uzyskały gospodarstwa ogrodnicze (16 946 zł) oraz gospodarstwa duże o wielkości ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro (5 353 zł). Na przeciwnym biegunie, z wartościami najniższymi, znalazły się gospodarstwa o typie zwierzęta trawożerne (1 234 zł) oraz gospodarstwa bardzo małe - od 2 tys. do 8 tys. euro (1 123 zł).
4. Spośród analizowanych grup gospodarstw najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa drobiarskie (185 767 zł) i gospodarstwa duże – od 100 tys. do 500 tys. euro (134 628 zł). Natomiast wartość najniższą osiągnęły gospodarstwa mieszane (11 864 zł) i gospodarstwa bardzo małe - od 2 tys. do 8 tys. euro (6 440 zł). W gospodarstwach pogrupowanych wg typów rolniczych dochód ten nie umożliwiał pełnej opłaty pracy własnej rolnika w przypadku gospodarstw mieszanych, trzodowych, mlecznych, specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, nastawionych na uprawy trwałe oraz na uprawy polowe. Zatem jedynie gospodarstwa ogrodnicze i drobiarskie były w stanie opłacić pracę własną rolnika i jego rodziny na porównywalnym ze średnią krajową poziomie. Natomiast w gospodarstwach pogrupowanych wg siły ekonomicznej dochód ten nie pokrył w pełni opłaty pracy własnej w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 tys. do 25 tys. euro (bardzo małe i małe).

5. Gospodarstwa o dużej sile ekonomicznej angażowały więcej ziemi dodzierżawionej, zdecydowanie więcej nakładów pracy najemnej, ponadto wykazywały większą aktywność inwestycyjną, co wiązało się z większą skłonnością do zaciągania kredytów.

6. Przeciętnie w zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły ponad 2/3 dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, były więc istotnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych dla rolników. Gdyby nie dopłaty, sytuacja dochodowa gospodarstw bardzo małych uniemożliwiłaby ich egzystencję w dłuższym okresie. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych oraz mieszane były całkowicie uzależnione od dopłat.

7. W gospodarstwach ogrodniczych, a także nastawionych na uprawy trwałe koszty czynników zewnętrznych były wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Główną przyczyną tego była konieczność zaangażowania pracy najemnej z uwagi na wysoką pracochłonność tych upraw.

8. Zużycie wewnętrzne było wysokie w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt (typy 5, 6, 71) - wynosiło od 13% do 22% produkcji ogółem. Było to związane ze zużyciem dużej ilości pasz. Również w gospodarstwach mieszanych odnotowano wysoki poziom zużycia wewnętrznego (22%). Jednak należy dodać, że są to gospodarstwa z dużym udziałem produkcji zwierzęcej.

9. Przekazania do gospodarstwa domowego były na znacznym poziomie w gospodarstwach bardzo małych i małych, czyli tradycyjnych, w których zwykle prowadzona jest mieszana produkcja roślinno-zwierzęca.

10. Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych z regionu Mazowsze i Podlasie wykazała w 2015 roku dodatni kapitał pracujący, co oznacza że w gospodarstwach tych po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych, została pewna część majątku obrotowego. Zatem można wnioskować, że większość gospodarstw była względnie bezpieczna w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ze ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Stopień tego bezpieczeństwa był jednak zróżnicowany w zależności od typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB